

II

BORBENA DEJSTVA U 1943. GODINI

Brigada je poslije formiranja prenoćila u s. Mijačima. Sutradan, 12. februara, uslijedio je pokret pravcem: s. Zvečevo — Papuk (k.953) — s. Pušina. U s. Pušina odlučeno je da se na željezničkoj stanici Zdenci (kod Orahovice), 14. februara, u jutarnjim časovima sačeka i napadne redovni putnički voz koji saobraća na pruzi Osijek — Zagreb.⁴¹ Plan je razrađen i izdata zapovijest komandama bataljona.

Prvi bataljon dobio je zadatak da u toku noći 13/14. februara zaposjedne željezničku stanicu, obezbijedi tajnost i normalan rad željezničkih službenika i, kada 14. februara pristigne voz iz Osijeka, izvrši juriš, likvidira neprijatelja, pokupi plijen i zapali vagone.

Drugi bataljon dobio je zadatak da postavi zasjedu ka s. Čačinci i da prije dolaska voza u željezničku stanicu s. Zdenci onesposobi prugu i onemogući odlazak voza.

Treći bataljon imao je zadatak da postavi zasjedu iz pravca s. Ferićanci, s tim da sa grupom boraca zaposjedne željezničku postaju i, kada voz prođe, onesposobi prugu, kako bi se spriječilo da voz ne krene u obrnutom pravcu.

Sve jedinice su u toku noći zauzele položaje. Željeznički službenici obavljali su svoju redovnu dužnost, ali pod kontrolom boraca. Ujutro, 14. februara, oko 08.00 časova putnički voz je projurio ka željezničkoj stanici s.

⁴¹ Izvještaj Štaba 18. brigade za period od 11—28. 2. 1943. Arhiv VII, reg. br. 1—2, K. 1298.

Zdenci, gdje se zaustavio. Dok su putnici izlazili, izvršen je silovit juriš boraca 1. bataljona. Još pri dolasku voza primjećen je izvjestan broj ustaša u putničkim vagonima, tako da su oni postali glavni objekt napada. U jeku borbe mašinovođa i njegov pomoćnik, iskoristivši nepažnju boraca 1. bataljona, odlučno su pokrenuli kompoziciju u pravcu Virovitice. Bilo je kasno da se nešto preduzme. Na peronu su ostali partizani, sa oko 15 zarobljenih ustaša, i izvjestan broj građana. Kao što su ustaše i građani bili iznenađeni prisustvom partizana, tako je 1. bataljon bio iznenađen munjevitom nestankom voza. Komanda 1. bataljona gajila je nadu da će 2. bataljon dokrajčiti akciju. Pretpostavljalo se da je onesposobio prugu u pravcu Virovitice, gdje je bio u zasjedi. Nije bilo neke druge veze osim kurirske, pa je zahuktali voz iznenadio i 2. bataljon. Pruga nije bila onesposobljena. Prva akcija je samo radi toga djelimično uspjela.

Stab brigade je poslije završene akcije donio odluku da se brigada prebaci prema Orahovici u s. Duzluk, gdje je analizirana prva akcija. Sva kritika je bila usmjerena na komandu 1. bataljona, jer njeni borci nisu odmah poslije dolaska voza upali u lokomotivu i onemogućili manevrisanje kompozicije.

Brigada je poslije prve akcije iz rejonu Orahovice krenula prema istočnom dijelu Krndije. Nakon napornog marša, jedinice su stigle na sektor diljskog područja. U Mandićevcu se nalazila žandarmerijska posada sastavljena od pripadnika njemačke nacionalnosti. Sva ostala sela oko ovog mjesta bila su za NOP. S obzirom na takvu situaciju, Stab brigade je donio odluku da napadne posadu.⁴² Zadatak je povjeren 2. bataljonu. Trebalo je da ga izvrši 2. četa, čiji je komandir bio Petar Trkulja. Napad je uspio. Zarobljeno je 6 neprijateljevih vojnika i 3 pripadnika seoske straže. Zapljenjen je jedan puškomitraljez i 9 pušaka.

U međuvremenu, dok je napad bio u toku, 3. bataljon je trebalo da postavi zasjedu kod s. Borovik i spriječi izvlačenje neprijateljevi*! vojnika iz Mandićevca. Prva četa

⁴² Uporište je napadnuto noću 17/18. februara 1943, Izvještaj Štaba 3. operativne zone od 16. 3. 1943, Zbornik, tom V, knj. 13, str. 260.

je postavila zasjedu na putu koji spaja ova sela. Bočno i ledno obezbeđenje, međutim, nije bilo postavljeno. To je iskoristila grupa neprijateljskih vojnika, koja se probila iz Mandićevca, otvorila bočnu vatru na četu i pobjegla. Tom prilikom poginuo je komandir čete Mirko Bižić i 5 boraca⁴³. Ova neopreznost je bila pouka novoformiranoj brigadi da je neophodno postavljanje punog borbenog obezbjeđenja.

Štab brigade s tim u vezi je zaključio:

»... III bataljon koji je bio u zasjedi nije imao borbu s bandom, pošto pomoć nije dolazila. No ovdje su se ipak dogodili veći gubici krivicom komandira Bižića, koji je i sam platio glavom. Na put koji su osiguravali, koji je bio dubok oko 2 metra, nisu postavili osiguranje, već je komandir u istom putu sa grupom drugova u zaklonu spavao. Banda, pri bježanju iz Pridvorja našla je na njih, te iz puškomitraljeza i pušaka otvorila paljbu, tako da je poginulo 6 drugova, među njima i komandir, a 1 ranjen. Provedena je istraga i održan je bataljonski sastanak. Ustanovljeno je da su drugovi svojom krivnjom nastradali i cio bataljon tražio je da idu prvom prilikom da osvete pale drugove. . . .⁴⁴

*Napad na uporište u Levanjskoj Varoši i borbe
oko Levanjske*

Levanjska Varoš leži na komunikaciji Đakovo — Pleternica. U njoj se tada nalazila posada sastavljena od žandarima i ustaša. Glavne snage bile su u bunkerima i zgradi šumarije.⁴⁵ Štab brigade je razradio plan akcije i odlučio da napad izvrše 1. i 3. bataljon, a 2. bataljon da ga obezbjedi od neprijatelja iz pravca Đakova. Napad je otpočeo 18. februara 1943. u 23.00 časa. Noć je bila vidna. Zgrada šumarije bila je dobro utvrđena. U toku noći periferni bunker su likvidirani, ali je ostao centralni i najveći bunker, iz kojeg je neprijatelj pružao grčevit otpor. Osvanuo je i dan, a borba nije prestajala. Po podne nad mjestom su se pojavila četiri neprijateljeva aviona. Zasuli su po-

⁴³ Građa, HIS, knj. IV, dok. br. 100.

⁴⁴ Građa, knj. IV, dokumenat br. 100.

⁴⁵ Uporište je branila mjesna zaštita, 10 oružnika i 18 naoružanih mještana; Dnevni izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 21. 2. 1943; Zbornik, tom V, knj. 12, str. 519.

ložaje brigade mitraljeskom vatrom i lakim avionskim bombama. Avioni su, međutim, više pomogli jedinicama brigade, nego posadi neprijatelja. Sručili su jaku vatru na zgradu šumarije, misleći da su je već zauzele jedinice brigade. To je natjeralo neprijatelja da napusti zgradu. Od vatre iz aviona brigada nije imala gubitaka. Posada u bunkerima još uvijek se očajnički branila. U toku napada zamjenik komandanta brigade Jovan Marinković Ivo naredio je borcima da donesu dosta slame u neposrednu blizinu bunkera. Kada je to učinjeno, uslijedilo je naređenje da se otvori žestoka vatra. Izvršen je juriš. Slama je pokrila puškarnice i vatra se rasplamsala na bunkeru. Dim je prolazio kroz puškarnice u bunker. To su naši borci iskoristili, pa su pod zaštitom dima zatvarali puškarnice zemljom. U toj situaciji ustaše i žandarmi su ponudili predaju. Poslije njihove predaje nastalo je veselje. Čula se pjesma, pa je, čak, i kolo poyedeno.⁴⁶ U ovoj borbi zarobljeno je 30 ustaša i žandarma.⁴⁷ Brigada je imala jednog poginulog borca i trojicu ranjenih⁴⁸. Među ranjenima bio je i bolničar Luka Stjepanović Asan. Uspjeh je ohrabrio borce brigade i može se slobodno reći da je to bilo njeno vatreno krštenje.

⁴⁶ Evo šta o tome piše Vlado Milanović Had:

»Bunker vezan kičmom za kasarnu. Iz kasarne pomoću ašova razvaljujemo zid i skačemo na bunker. Ustaše i žandari u bunkeru, mi na njegovom krovu. Bili su u našoj moći, ali su još uvek davali otpor. I to kakav. Vodili smo ovakav razgovor: »Ej, vi dole, predajte se!« Jok. Neće. »Ako ste toliko jaki isterajte nas. Doći će naši iz Đakova u pomoć i rasterat će vas, kao gušćice!« To nas naljuti. Opet ih pozvasmo da se predaju. A oni, izazivaju li, izazivaju. Tad se netko od nas doseti i zapeva na bunkeru. Povedosmo kolo. Pevamo: »Ja sam svoju kapu zaškovrno, Pavelića zavio u crno...«

Bunker je posle toga slamom zapaljen.

Ratni put 18. slavonske NO udarne brigade, str. 133. Izdanje NIP »Štampa«, Osijek, 1968.

⁴⁷ Izvještaj Štaba 3. operativne zone od 16. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 260. Izvještaj Štaba 18. brigade od 21. 2. 1943. Arhiv VII, reg. br. 11-2, K. 1484. Dnevni izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 21. 2. 1943; Zbornik, tom V, knj. 12, str. 519.

⁴⁸ Izvještaj Štaba 3. operativne zone od 16. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 260.

Poslije borbe u Levanjskoj Varoši, jedinice brigade su otišle u obližnja sela da se odmore. Toga dana pristigle su vijesti da su jače snage neprijatelja krenule ka Levanjskoj Varoši, pa su jedinice brigade u jutarnjim časovima, 21. februara, zauzele položaje za odbranu na liniji s. Paučje — Milinci — Vukova šuma. Borba je počela u 08.30 časova, nju su prihvatili 2. i 3. bataljon, dok je 1. bataljon bio u rezervi. Oko 16.00 časova neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje. U ovoj akciji on je angažovao bojnu domobrana i dve satnije kulturbundovaca.⁴⁹ U izvještaju 2. domobranskog zbora od 21. februara govori⁵⁰ se o dejstvima i gubicima bojne i izvještava da je uslijedilo povlačenje, te da su imali 60 mrtvih, ranjenih i nestalih.

Poraz posade u Levanjskoj Varoši i snaga koje su intervenisale uticao je na to da je neprijatelj pristupio planiranju lokalne ofanzive na prostoru gdje su se nalazile jedinice 18. brigade. Za taj poduhvat neprijatelj je angažovao oko 10.000 ljudi.

Zapoviješću 2. domobranskog zbora od 24. februara 1943. naređeno je: »Potući neprijatelja na prostoru: put Podgorač — Našice, istočna granica: Podgorač, Drenski Slatnik — V. Nabrđe; južna granica: V. Nabrđe — Levanjska Varoš — Slobodna Vlast — Čaglin; zapadna granica: želj. pruga Čaglin — Našice. Izvući hranu iz skladišta par-tizana, razoriti podzemna skladišta i bunkere . . .«⁵¹

Za ovaj poduhvat neprijatelj je rasporedio svoje snage u tri grupe — »skupine«, i to:

Skupina »Istok«. Zapovjednik pukovnik Grin (Grün) sa jed-nom bojnom 6. pješadijske pukovnije, satnijom »Zigmund« ES,⁵² motorizovanom satnijom ES, podržanim avijacijom, artiljerijom i oklopnim jedinicama. Ova »skupina« napadala je od pravca Đakova, odnosno Osijeka u pravcu s. Paučja.

⁴⁹ Radi se o 2. bojni 4. pješadijske pukovnije sa 2 satnije Einsatzstaffel. Dnevni izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 21. 2. 1943; Zbornik, tom V, knj. 12, str. 518. Izvještaj Štaba 18. brigade od 21. 2. 1943; Arhiv VII, reg. br. 11-2, K. 1484.

⁵⁰ Zbornik, tom V, knj. 13, str. 519.

⁵¹ Zbornik, tom V, knj. 13, str. 539—546.

⁵² Einsatzstaffel (jedinice regrutovane od pripadnika njemačke nacionalne manjine u Jugoslaviji).

Skupina »Jug«. Zapovjednik bojnik Rajković sa jednom bojnom 4. pješadijske pukovnije, 2. novačkom bojnom i jednom art. baterijom. Napadala je pravcem: Slavonski Brod — s. Slobodna Vlast — s. Paučje.

Skupina »Sjeverozapad«. Zapovjednik njemački bojnik Kraus sa pješadijskim snagama jačine: jedna pješadijska pukovnija, jedna satnija ustaša, jedna baterija artiljerije, napada pravcem: Sl. Požega — s. Ljeskovica — s. Paučje.

Napad ustaško-domobranskih i njemačkih snaga počeo je krajem februara 1943. S obzirom na to što su namjere neprijatelja otkrivene pravovremeno,⁵³ jedinice brigade su se povukle sa tog područja prema Krndiji i na taj način izbjegle borbe sa mnogo nadmoćnijim neprijateljem. Samim tim neprijatelj jev poduhvat nazvan »Zelen« završio se bez uspjeha.⁵⁴

Poslije neuspjeha neprijatelja naše snage kreću ponovo u ofanzivna dejstva. Napadnuto je neprijateljsko uporište u Ljeskovici. Napad je uslijedio 5. marta oko 21.00 čas. Posada je bila raspoređena u oko 20 bunkera. U uporištu je bilo oko 170 domobrana.⁵⁵ U neposrednom napadu je učestvovao 2. bataljon i dijelovi 3. bataljona. Poslije kratkog vremena likvidirano je 5 bunkera. Borba se razvijala velikom brzinom. Vod koji je trebalo da napadne željezničku stanicu krivicom vodiča kasnio je 1 čas, tako da je neprijatelj tu koncentrisao dio svojih snaga i pružio žestok otpor. Borba je bila u toku. Kada su skoro bili likvidirani svi bunker, neprijatelju stiže pomoć iz uporišta u s. Darkovac. To su bili dijelovi rezervnog bataljona »Princ Eugen«. Zbog prisebnosti komandira u toj situaciji, borci zaposjedaju osvojene bunkere i otvaraju žestoku vatru na neprijatelja. Neprijatelj je odbijen, a borba u uporištu produžena. Konačno oko 03.00 časa osvojeni su posljednji bunker i žandarmerijska stanica. U

⁵³ Podaci su dobijeni od OK KPH za Sl. Brod. Dnevni izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 27. i 28. 2. 1943; Zbornik, tom V, knj. 12, str. 578—581.

⁵⁴ Dnevni izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 27. i 28. 2. 1943. Zbornik, tom V, knj. 12, str. 578—581.

⁵⁵ Izvještaj Štaba 18. brigade od 7. 3. 1943; Arhiv VII, reg. br. 24-2, K. 1484. Izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 6. 3. 1943; Arhiv VII, reg. br. 7—12, K. 20.

akciji je zaplijenjeno 110 pušaka, 1 teški mitraljez, 1 puskomitraljez i 1 laki minobacač. U izvještaju 18. brigade od 7. 3. 1943. stoji da je zarobljen 61 neprijateljski vojnik, dok u izvještaju ustaškog glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost od 8. marta 1943. piše da je od posade koja je brojala 150 domobrana zarobljeno oko 100 domobrana.⁵⁶

Ova akcija značajna je po tome što je brigada zaplijenila prvi teški mitraljez i laki minobacač.

Poslije uspješnog napada na posadu u Ljeskovici⁵⁷ jedinice brigade su se povukle u Orahovicu da se odmire i pripreme za slijedeću akciju prema planu Štaba 4. divizije.⁵⁸ Završio se period jednomjesečnog samostalnog djelovanja i borbi brigade pod neposrednom komandom Štaba 3. operativne zone. Brigada je uspješno izvršavala zadatke koji su pred nju postavljeni.

Na odmoru

Za vrijeme predaha Štab brigade preduzima mjere za popunu jedinica, u vezi sa izvođenjem vojnostručne obuke, partijsko-političkim radom i si.⁵⁹ U isto vrijeme dio jedinica nalazi se na položajima na pravcima Orahovica — Našice i Orahovica — s. Ferićanci. Štab brigade posebno je bio angažovan na sumiranju dotadašnjih rezultata borbenih dejstava. Izvršena je analiza postignutih uspjeha i preduzete mjere radi jačanja borbene gotovosti jedinica.

Za nepunih mjesec dana samostalnih dejstava (od 11. 2. do 15. 3. 1943) brigada je imala nekoliko većih borbi

⁵⁶ Zbornik, tom V, knj. 13, str. 503.

⁵⁷ Brigada je imala 1 mrtvog i 5 ranjenih boraca; Izvještaj Štaba 18. brigade od 18. 3. 1943. Zbornik, tom V, knj. 13, str. 105.

⁵⁸ Naređenjem Štaba 3. operativne zone od 6. marta 1943. brigada ulazi u sastav 4. divizije NOV i POH; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 69.

⁵⁹ U toku 9. 3. brigada se nalazila u rejonu s. Pušina, Slatinski Drenovac. Izvještaj Štaba 18. brigade od 9. 3. 1943. Arhiv VII, reg. br. 2-2, K. 1298. Nekoliko dana kasnije brigada se nalazila u rejonu Orahovica na odmoru; Izvještaj Štaba 18. brigade od 10. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 105—106.

Za vreme predaha borci 18. slavonske brigade slušaju vijesti

i u tim borbama zarobila oko 150, ubila oko 60 i ranila oko 40 neprijateljskih vojnika i oficira. Od naoružanja je zaplijenjeno: oko 200 pušaka, 5 puškomitrajeza, 1 teški mitraljez, 1 laki minobacač, 4 mašinske puške i razna druga oprema. Gubici brigade: 12 mrtvih i 13 ranjenih boraca. Polovina poginulih boraca bila je iz 3. bataljona, koji je 24. februara 1943. bio u zasjedi kod s. Borovika, dok se napadalo na uporište u s. Mandićevcu.

Vojnostručna obuka izvodila se na položaju, a manje u kućama. S obzirom na to što je brigada u svom sastavu imala teški mitraljez i laki minobacač, odmah se pristupilo obuci boraca u rukovanju ovim naoružanjem. Ubrzo je bilo boraca koji su zavezanih očiju sklapali i rasklapali ovo naoružanje. U tome se posebno angažovao zamjenik komandanta 1. bataljona Mića Uzur.⁶⁰

⁶⁰ On je baš tada došao na dužnost u bataljon. Prije rata bio je krojački pomoćnik. 1942. završio je kurs komandira pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, a potom je bio nastavnik iz vojne nastave na političkom kursu 3. operativne zone.

Kulturno-prosvjetni referent u brigadi Ljubo Mraović svakodnevno je preko radio-aparata pratio vijesti sa bojišta u Bosni, gdje su se vodile teške borbe sa neprijateljem u tzv. IV neprijateljevoj ofanzivi, i sa istočnog fronta. Kratak sadržaj vijesti štampan je i svakodnevno slat u bataljone i prištapske jedinice. Doneta je odluka da se pokrene brigadni list i odmah se počelo sa pisanjem članaka.

U Orahovici i drugim mjestima održavani su mitinzi. Odziv naroda bio je veliki. Da bi se stalo na put neprijateljevoj propagandi, organizovan je odlazak izvjesnog broja starješina i vojnika za vrijeme bogoslužjenja u katoličku crkvu u Orahovici. Narod je dobro primio svoje borce. Omladina, je, pored igranki, održavala prela, na koja su pozivani i brigadiri.

Političko-partijski rad u brigadi u tom periodu bio je intenzivan, a njegov sadržaj može se sagledati u izvještaju sekretara štapske ćelije Franje Bajta od 28. 2. 1943,⁶¹ u kome se, između ostalog navodi:

»Antifašističko vijeće popularišemo, kako pred vojskom, tako i pred narodom, prema izdatom proglasu Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja. Pošto primamo radio-vjesti Slobodna Jugoslavija izdajemo redovno letke koji se pred partizanima pročita i razrade u tančine...«

»Po pitanju političko-prosvjetnog rada mi naročito vodimo računa o našoj liniji. Prije svake akcije održi se drugovima govor u kome se upozore drugovi kako o borbenosti tako i o vladanju u samoj borbi. Isto to činimo i prilikom ulaska u sela, a naročito u hrvatska. Drugovima se govori kako treba da govore pred narodom, da mi vodimo oslobodilačku borbu za oslobođenje svih narodnosti koji su okupirani pod fašističkim okupatorom... Jugoslovensku izbegličku vladu u Londonu raskrinkavamo na svakom mjestu...

Pod vojnim pitanjima ćelija nastoji da politički pripremi vojsku na vojnu disciplinu, tumači im se kako je potrebna disciplina u vojsci, da niti jedna vojska ne može postojati bez discipline, da naši vojnički uspjesi zavise o vojnoj disciplini, napose obraćamo se na partijce da oni moraju biti svuda prvi, da oni moraju izvršavati sva naređenja bez prigovora i oklijevanja, tako da služe za primjer ostalim vojnicima. ... Borce koji izvršavaju naređenja pohvaljujemo. ... One partizane koji greše isto ih

⁶¹ Građa, knjiga IV, dok. br. 101.

izvodimo pred stroj i prikažemo njihove greške. Služimo se isto tako i sa zidnim novinama gdje iznosimo dobra i zla djela naših vojnika. ...«

U izvještaju se kaže da su svi članovi SKOJ-a, koji su se pokazali borbenim u prethodnim borbama, a uz to posjeduju i druge pozitivne osobine, primljeni u Partiju.

Za rad partijskih jedinica u štabovima kaže se da ne zadovoljava, budući da je kadar mlad, ali radi sa puno ljubavi i izvršava sva naređenja. Borci su u borbama pokazali hrabrost, prvenstveno članovi Partije, koji služe kao primjer ostalim partizanima.

Za vrijeme ovog odmora vršena je popuna borcima i starješinama.

Napad na neprijateljevo uporište u s. Velika

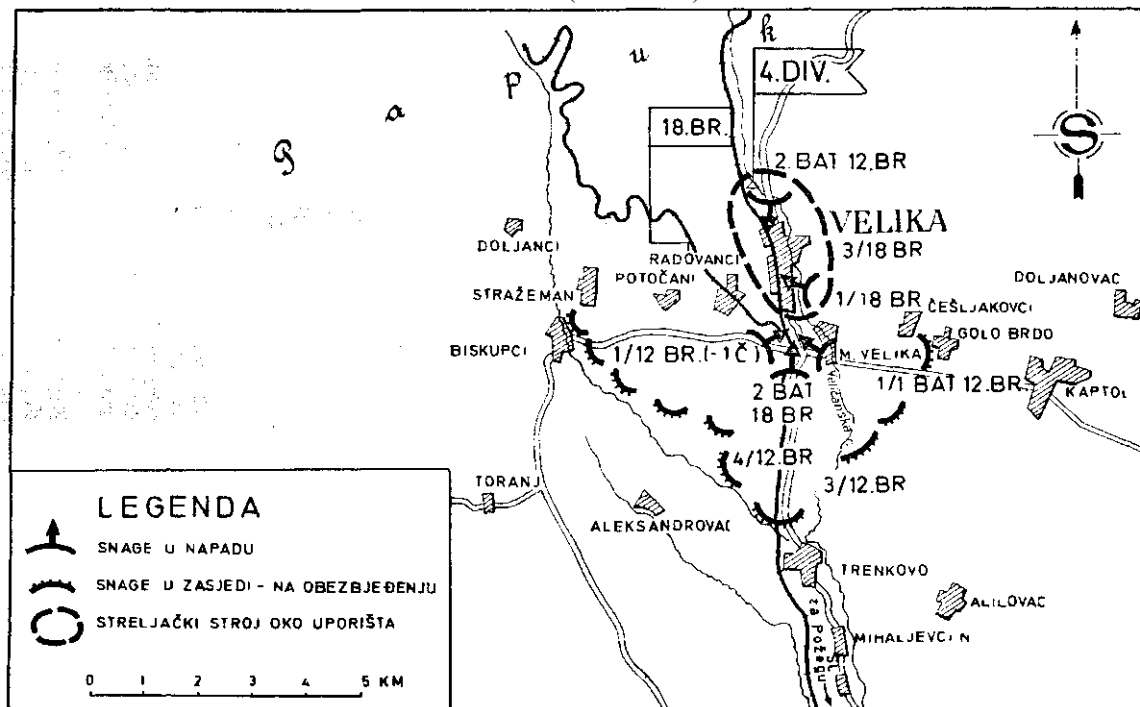
Sredinom marta neprijatelj je, dovukavši svježe snage, pripremao novu ofanzivu na jedinice NOV i POH u Slavoniji (ofanziva »Braun«), Stab divizije, da bi preduhitrio neprijatelja, planirao je izvođenje veće akcije na uporište u Velikoj (u Požeškoj kotlini),⁶² u kojoj prvi put u sastavu divizije učestvuje 18. brigada.

Napad na uporište u Velikoj je otpočeo 15/16. marta.⁶³ Neprijatelj je pružio ogorčen otpor. Radi likvidiranja žandarmerijske stanice upotrijebljen je uspješno teški minobacač. Neprijatelj je pružio žestok otpor i u željezničkoj stanici. Kada su partizani prodrli u zgradu stanice, neprijatelj je i dalje pružao otpor sa sprata. Kada je zgrada potpaljena, bili su spremni za predaju. Borci su donijeli ljestve i 35 preživjelih neprijateljskih vojnika se predalo.

⁶² U uputstvu Štaba 4. divizije od 9. marta 1943. upućenom Stabu 18. brigade naglašava se da brigada prikuplja podatke za Veliku i za ostala neprijateljeva uporišta u Požeškoj kotlini. Ovo je vezano sa namjerom Štaba divizije da likvidira neprijateljeva uporišta na sjevernoj strani Požeške kotline; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 89.

⁶³ U napadu na neprijateljevo uporište u Velikoj učestvovao je i 1. bataljon 12. brigade; Zapovjest Štaba 4. divizije od 14. 3. 1942. i izvještaj Štaba 12. brigade od 17. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 193 i 274—279.

NAPAD 18 i 12 BRIGADE NA VELIKU (mart 1943)

To nisu bili ni ustaše, ni Nijemci, već domobrani, ali tukli su žestoko i uporno.

U napadu na uporište u Velikoj ubijeno je 56 neprijateljevih vojnika i 2 oficira, ranjeno 60 i zarobljeno 115 vojnika i 3 oficira.⁶⁴ Zaplijenjeno je: 1 teški mitraljez, 6 puškomitraljeza, 3 automata, 2 laka minobacača i 114 pušaka. Gubici brigade: 3 mrtva i 10 ranjenih.

Ovaj uspjeh brigade porazno je djelovao na neprijatelja. Zavladao je panika. To potvrđuje izvještaj odjelnog upravitelja Eterovića iz SI. Požege ustaškom stožeru Velike župe Livac — Zapolje,⁶⁵ u kome, između ostalog, stoji:

»... Oko 11 sati u noći odjednom započeo je na selo Velika sa svih strana partizanski napadaj... Partizani, čiji se broj ne zna (neki pripovijedaju 5 tisuća, a neki 5 stotina) bili su naoružani automatskim oružjem, teškim strojnicama, lakim strojnicama, a imali su i nekoliko bacača mina najtežeg kalibra... Da ne može u Veliku ni od kuda doći pomoć pobrinuli su se tako, da su sa svih strana na puteve i prilazna mjesta stavili jake zasjede s strojnicama... Tako je iz Kaptola pošao po noći u pomoć zapovjednik domobranske posade satnik g. Božidar Ferić, ali su kod sela Češljakovac naišli na partizansku zasjedu i tamo je palo 5 domobrana... Od Požege cijelo vrijeme išlo je domobranstvo u pomoć Velikoj, ali nije nikako moglo prodrijeti jaki odbrambeni partizanski pojas, koji su oni stvorili oko Velike. U borbu su stavljeni i oklopni vlakovi, no i oni nisu imali nikakvog uspjeha... Nastalom ovom situacijom sam grad Požega je vrlo ugrožen. Možemo kazati da se njen pad može očekivati svaki čas, ukoliko ne dođe jača snaga vojske da suzbije njihovu najezdu... Radi ovako nastalih prilika oko Požege, umoljavamo naslov, da odmah preduzmu sve, kako bi nadležni uvidjeli, u kakvoj se opasnosti nalazi Požega... taj naš stari grad — »Slavonska Atena«, — ako dođu partizani u njega. Naslovu je poznato, da nismo nikad kukali ni jaukali, ali sada je nastala situacija da se mora...«

Napad na uporišta u Vetovu i Kutjevu

Istog dana kada je likvidirana neprijateljska posada u Velikoj, iz neprijateljevih uporišta u s. Kaptol i s. Toranj su pobjegle domaće ustaše i kulturbundovci. U tak-

⁶⁴ Izvještaji 12. i 18. brigade od 18. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 276—281.

⁶⁵ Zbornik, tom V, knj. 13, str. 576 i 577.

voj situaciji Stab 4. divizije donio je odluku da napadnu uporište u s. Vetovu, Kutjevu, Bektežu i Kuli. Bio je to udar naših snaga pred neprijateljevu ofanzivu »Braun«, koja se uveliko pripremala.

U napadu učestvuje 2. bataljon 18. brigade i jedan bataljon 12. brigade. U uporištu u Vetovu bilo je 50 kulturbundovaca.

Napad na Vetovo⁶⁶ je uslijedio 19. 3. u 04.30 časova. Otpor je bio jak. U uporištu⁶⁷ su bili zidani bunker, koje je bilo teško onesposobiti ručnim bombama.⁶⁸ Neprijatelj je posadi uputio pomoć iz Pleternice. Međutim, prema Pleternici, u zasjedi je bio 1. bataljon 18. brigade. Kada je neprijateljeva kolona došla na blisko rastojanje, bataljon je otvorio vatru, i uspio ih natjerati da se u paničnom bjekstvu vrate u Pleternicu. Tom prilikom zarobljena su tri neprijateljeva vojnika i jedan oficir.

U uporištu neprijatelj je imao 20 mrtvih i 16 nestalih vojnika.⁶⁹

Ukupni gubici 12. i 18. brigade iznosili su 3 mrtva i 5 ranjenih.⁷⁰

⁶⁶ Napad su izveli dijelovi 12. i 18. brigade; Zapovijest Štaba 4. divizije od 18. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 283—285.

⁶⁷ Posadu u Vetovu sačinjavalo je 50 pripadnika njemačke narodnosne skupine; Izvještaj Vrhovnog oružničkog zapovjedništva od 25. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 642.

⁶⁸ U napadu na uporište u Vetovu istakao se bombaš Stevo. Makso Radaković, tada borac, o tome piše:

... »Negde oko 9 časova pre podne naš vod je dobio zadatak da likvidira bunker koji se nalazio u blizini škole. Zauzeli smo položaje, neko iza prozora, neko pored zidova i otvarali vatru na bunker. Ovakvim načinom brobe nismo ga mogli zauzeti. Opet se za bombaša javio Stevo. Mi smo ga štitili vatrom i u nekoliko skokova on je bio kod bunkera i bacio bombu u njega. Bomba je učinila svoje. Otpor je prestao, a 5 ustaša iz štaba našlo je smrt u njemu...«

Ratni put 18. slavonske NO udarne brigade; Izdanje NIP »Štampa«, Osijek, 1968, str. 118.

⁶⁹ Izvještaj Vrhovnog oružničkog zapovjedništva od 25. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 642.

⁷⁰ Izvještaj Štaba 12. brigade od 20. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 265. Izvještaj Štaba 4. divizije od 15. 4. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 225 i 226.

Grupa boraca i starješina 2. bataljona, slijeva nadesno, sjede: Sreto Milošković, Antun Hodak i Ružička Josip

Poslije likvidiranja uporišta u Vetovu, prema zapovijesti Štaba 4. divizije od 19. 3. 1943. u 20.00 sati izvršen je napad na Kutjevo.⁷¹ U napadu su učestvovala dva bataljona 17. brigade. Jedinice 18. brigade obezbjeđivale su napad na pravcima od s. Pleternice i Kule. U Kutjevu su se nalazili dijelovi 2. bojne 4. pješadijskog puka, jačine 150 ljudi. Ali i ova posada se na vrijeme povukla, tako da je u mjestu zarobljena jača domobranska patrola.

Poslije ovih napada Štab divizije odstupa od svoga plana da likvidira uporišta u Bektežu i Kuli, jer je već sutradan neprijatelj otpočeo sa svojom dugo pripremanom ofanzivom (»Braun«). ;; -

⁷¹ Zbornik, tom V, knj. 13, str. 299—302.

U jeku ofanzivnih dejstava 4. slavonske divizije i ostalih partizanskih snaga 3. operativne zone, neprijatelj preduzima, do tada, svoju najveću ofanzivu u Slavoniji, sa ciljem da okruži partizanske jedinice na Papuku, Dilju, Psunju i Ravnoj gori, i da ih zatim u širem rejonu Kutjeva uništi. Ofanziva, nazvana »Braun« počela je 20. marta 1943.

Za postizanje cilja neprijatelj je formirao četiri taktičke grupe: skupina »Zapad« sastava: 1. gorska divizija (bez jedne bojne) i njemačka 178. rezervna divizija — sa osnovnim pravcem dejstva: Daruvar — Zvečevo; skupina »Istok« sastava: 3. ojačana pješadijska divizija (bez 4. pješadijskog puka), 13. ustaška bojna i 4. bojna 6. pješadijske divizije — sa osnovnim pravcem dejstva: Slavonski Brod — Kutjevo; skupina »Jug« sastava: 2. i 4. bojna 4. pješake pukovnije, 1. bojna 5. pješake pukovnije, 2. jurišna bojna, 2. lovačka bojna, ES bataljon, 4. pionirska bojna, 3. baterija 5. topničkog sklopa (art. divizion) i samostalni haubički — sa osnovnim pravcem dejstva: Slavonska Požega — Kutjevo; skupina »Sjever« sastava: 1. bojna 4. pješake pukovnije, 16. ustaška bojna, 2. bojna Sremskog zdruga, 4. pionirska bojna i 4. bojna Slavenskog zdruga — sa osnovnim pravcem dejstva: Podravska Satina — Kutjevo."

Neprijatelj je angažovao oko 25—30.000 vojnika.

Već sutradan, tj. 21. 3. 1943, poslijē kraćeg savjetovanja Štaba 3. operativne zone i Štaba 4. divizije, formiran je Operativni štab za Slavoniju⁷³ radi što lakšeg j uspješnijeg rukovođenja partizanskim snagama u vrijeme neprijateljeve ofanzive, u koji su ušli: Mate Jerković, Jevto Šašić i Duško Brkić. Štabu su počinjene sve jedinice 4. divizije, snage 1. i 2. odreda 3. operativne zone i sve straže vojnih područja.⁷⁴

Snagama 19. brigade, u čijem sastavu se nalazila 18. brigada, naređeno je da posjednu položaj^{3e} na pravcu od s. Voćina ka Zvečevu.

⁷² Zbornik, tom V, knj. 13, str. 311.

⁷³ Naređenje Operativnog štaba za Sloveju¹¹ od n. i. um, Zbornik, tom V, knj. 13, str. 333.

⁷⁴ Niži štabovi pod čiju su komandu došli ove snage:

a) Štab 12. brigade pod čijom su komandom
— 12. brigada,

Štab brigade je saopštio komandama bataljona da neprijatelj preduzima ofanzivu, te da borbe sa neprijateljevim snagama mogu da uslijede još u toku dana. U vezi s tim Štab 18. brigade naredio je komandama bataljona da u toku pokreta jedinica održe vojne i partijsko-političke pripreme. Za vrijeme kratkih zastanaka radi odmora, održavani su kraći sastanci članova Partije i SKOJ-a. Predočeno im je novo stanje koje nameće neprijateljeva ofanziva. Na sastancima komunisti su upoznati sa ciljem i namjerama neprijateljeve ofanzive u Slavoniji i u drugim krajevima naše zemlje. Trebalo je da komunisti odmah upoznaju svakog borca s namjerama neprijatelja i da preduzmu sve mjere radi jačanja moralno-političkog stanja. Od boraca se tražilo da budu hrabri, disciplinovani, samopregorni i požrtvovani u najtežim situacijama i da provjere ispravnost naoružanja.

Poslije prijema ovih napređenja, bataljoni su odmah krenuli preko Krndije i Papuka u rejon Orahovice.⁷⁵ Sve starješine Štaba brigade, bataljona i komandi četa i ostali rukovodioci odmah su stupili u akciju, tako da se cjelokupna aktivnost odvijala za vrijeme pokreta i kraćih zastanaka.

- jedan bataljon 17. brigade,
- 2. bataljon 1. odreda i
- partizanske straže sela Kamensko i Vranić;

b) Štab 17. brigade pod čijom su komandom:

- dva preostala bataljona ove brigade,
- četa Paje Orozovića,
- četa Tomislava Karana i
- oficirska škola u s. Zajlama.

Od 16. i 18. brigade formirana je 19. brigada:

- dva bataljona 16. brigade, isključujući bataljon koji se nalazi na Jankovcu,
- sve snage 18. brigade,
- 1. bataljon 2. odreda, koji se nalazi u Duzluku,
- straže Papučko-krndijskog područja, osim Karanove čete.

Naređenje Operativnog štaba za Slavoniju od 21. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 334—337.

⁷⁵ Naređenje Štaba 4. divizije od 20. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 312,

Kada je brigada pristigla u širi rejon Orahovice, tu se zatekao dosta veliki broj političko-partijskih rukovodilaca sa terena. Osim njih bilo je dosta i naroda, koji se sklanjao pred neprijateljem. Dogovoreno je da se ti drugovi rasporede privremeno po bataljonima. U 1. bataljon je došao sekretar Okružnog komiteta KPH za Grubišno Polje Zvonko Brkić. On je odmah pošao u čete i provjeravao kako su se pripremali borci za predstojeću ofanzivu. Pošto je i sam obavio razgovore sa starješinama i borcima, Brkić se vratio u Štab i zamjerio rukovodiocima što članove SKOJ-a nisu bolje pripremili.

Poslije marša od Kutjeva do šireg rejona s. Duzluk, jedinice brigade su odmah stupile u borbu s neprijateljem. Kako je neprijatelj već bio u Orahovici, jedinice brigade su zaposjele položaje iznad s. Duzluk. Neprijatelj je iz Orahovice krenuo u dve kolone ka položajima 2. bataljona.⁷⁶ Kada se približio, komandant Makso Štrbo naredio je da se otvori vatra, a potom je izvršen juriš. Neprijatelj je u paničnom bjekstvu odstupio i za sobom ostavio desetak poginulih vojnika.⁷⁷ Kada se smrklo, bataljon se povratio na ranije položaje. Sutradan je uslijedilo naređenje da jedinice brigade 21. 3. 1943. posjednu položaje na grebenu Papuka i obezbijede pravce od s. Velika i Kutjeva. Na ovim položajima jedinice brigade su ostale 21. i 22. 3. i u toku ta dva dana nisu imale veće okršaje sa neprijateljem.⁷⁸

Ujutro, 23. marta, na osnovu odluke Operativnog štaba, Štab brigade je naredio bataljonima da se prikupe u širem rejonu Jankovac na Papuku. Istog dana na ovu prostoriju pristigao je 2. bataljon 16. brigade.⁷⁹ Uslijedio je

⁷⁶ Kako ispred sela nije mogao zauzeti dobre položaje, bataljon se rokirao u šumu iznad sela; Izvještaj Štaba 18. brigade od 14. 4. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 173.

⁷⁷ U izvještaju Glavnog stožera domobranstva od 21. 3. 1943. o tome se kaže: »20. III. odpočeo je naš poduhvat u Požeškoj kotlini. Sjeverna skupina 20. III. nije uspjela slomiti neprijateljski otpor...« Zbornik, tom V, knj. 13, str. 609.

⁷⁸ Izvještaj Štaba 18. brigade od 14. 4. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 173—176.

⁷⁹ U izvještaju Štaba 16. brigade od 12. 4. 1943. stoji da je neprijatelj prodro u Slatinski Drenovac sa tenkovima. U napadu

kratak odmor. Stab brigade je procijenio situaciju i upoznao komande bataljona sa činjenicom da se u najskorije vrijeme očekuju velike borbe. Odmah zatim donijeta je odluka da se sa dijelom snaga 16. i 18. brigade izvrši mu-njevit napad na neprijatelja u s. Slatinski Drenovac.⁸⁰ Jedna četa 1. bataljona 18. brigade i jedna četa 16. brigade dobile su zadatak da obezbijede pravac od s. Velika, s tim da se posjednu položaji na pravcu k. 616 — Jankovac.

U napadu na s. Slatinski Drenovac učestvovali su dijelovi 16. brigade i dva bataljona 18. brigade. Treći bataljon 18. brigade i jedna četa 1. bataljona ostali su radi obezbijedenja šire prostorije Jankovac. Kada su jedinice 16. brigade otvorile minobacačku vatru na Slatinski Drenovac, neprijatelj se povukao iz mjesta.⁸¹ Snage 18. brigade tom prilikom su zarobile 16 brdskih kuhinja, 5 kg masti i raznog drugog kuhinjskog materijala.⁸² Poslije izvršenog zadatka jedinice jedne i druge brigade povukle su se u širi rejon Jankovac.

Jedinice 18. i 16. brigade 23. marta 1943. nalazile su se na položajima u širem rejonu Jankovac.⁸³ Uveče, načelnik Operativnog štaba Milan Stanivuković sa Štabom brigade, cijenio je situaciju. Trebalo je donijeti odluku o izvođenju manevra, kako bi se izbjeglo da neprijatelj preuzme inicijativu i prisili naše snage da se upuste u odbrambene borbe.

Poslije kraće diskusije donijeta je odluka da se izvrši proboj i što prije otpočne sa pokretom jedinica. Polazilo se od tadašnjeg rasporeda bataljona. Drugi bataljon 16.

koji je izvršen neprijatelj nije izdržao, već se povukao; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 162 i 163.

⁸⁰ U izvještaju Štaba 18. brigade od 14. 4. 1943, između ostalog, stoji da su se neprijateljeve snage povukle; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 174.

⁸¹ Prema izvještaju Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 23. marta, bojna koja je bila u Slatinskom Drenovcu povukla se iz sela pod borbom; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 623.

⁸² Izvještaj Štaba 18. brigade od 14. 4. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 174.

⁸³ Izvještaj Štaba 16. brigade od 12. 4. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 163. Izvještaj Štaba 18. brigade od 14. 4. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 175.

brigade bio je isturen ka istoku, a zatim i ostali bataljoni 18. brigade. Takav raspored je uslovio da se u prethodnici nađu 2. bataljon 16. i 1. bataljon 18. brigade. S obzirom na to što je 2. bataljon 16. brigade bio lijevo od 1. bataljona 18. brigade, odlučeno je da se u dva pravca kreće ka tt. 820 Češljakovački vis — Kolac.

Cio proces procjene situacije i donošenja odluke završen je oko 23.00 časa, a pokret bataljona u prethodnici trebalo je da otpočne u 24.00 časa. Prema tome, pripreme komandi bataljona i četa praktično su trajale svega jedan čas.

Pokret jedinica je otpočeo na vrijeme. Na čelu kolone brigade bio je 1. bataljon, zatim 2, pa 3. bataljon. Stab 1. bataljona je bio iza 1. čete. Kretalo se sa odgovarajućim obezbjeđenjem.

Kada su patrole utvrdile da je neprijatelj na Kolcu, naređeno je da se treba što više približiti, a kad 2. bata-

ljon 16. brigade otvori vatru, da istovremeno otvore vatru i snage 18. brigade i predu u silovit juriš. Jedinice su se neopaženo približile neprijatelju.

Borci 2. bataljona 16. brigade sa lijevog pravca i borci 1. bataljona 18. brigade sa desnog pravca, za nepunih pola časa borbe prsa u prsa, potpuno su razbili neprijateljeve snage u sastavu skupine »Jug«.⁸⁴ Munjeviti juriš potpuno je iznenadio neprijatelja, pa neke nišandžije njihovih teških mitraljeza nisu uspjele ni da otvore vatru, jer su bile pogođene od naših boraca. Naše snage, pošto su ovladale tt. 820, produžile su napad do raskrsnice staza ka k. 630 i k. 743 i tu uništile neprijatelja koji je pokušao da pomogne snagama koje su se branile na tt. 820.

Bilo je dosta plijena, pa i takvog koji se nije mogao nositi. Donijeta je odluka da se zarobljeni teški mitraljezi zakopaju, jer bi u predstojećim ofanzivnim dejstvima i pri manevrovanju naših snaga u toku neprijateljeve ofanzive oni predstavljali veliko opterećenje.

Poslije postrojavanja zarobljenika, naišao sam na druga iz djetinjstva.⁸⁵

Poslije borbe na Kolcu izvršen je pokret i brigada je 25. marta 1943. stigla na Dilj. Osim te posljednje borbe,

⁸⁴ Bila je to polubojna 3. bojne 4. pješadijske pukovnije jačine oko 250 ljudi, koja je najvećim dijelom zarobljena 24. 3. oko 03.00 časa; Izvještaj Zapovjedništva II. domobranskog zbora od 24. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 631.

⁸⁵ Kada su naše snage razbile neprijatelja na Kolcu, uslijedilo je postrojavanje zarobljenika. Obezbjedivali su ih naši borci, koji su ponosno i sa zadovoljstvom vršili svoju dužnost. Radost je to kad se poslije borbe, koja je trajala 30—40 minuta, zarobi oko 200 neprijateljevih vojnika, ne računajući poginule i ranjene. Prilazim punačkom zarobljenom domobranu, koji disciplinovano stoji u domobranskoj uniformi, ali bez opasača i oružja. Upitah ga kako se zove i otkuda je. Zarobljenik zauze stav »mirno« i reče: »Gospodine časniče, ja sam domobran Marijan Nežnanović, iz s. D. Čaglić, kotar Pakrac.« Ja mu se, također, predstavih: »Ja sam politkomesar 1. bataljona 18. brigade Rade Roksandić iz s. D. Čaglić.«

Marijan Nežnanović, zarobljenik, je zastao. Iznenaden, u prvi mah nije mogao ništa da progovori. Potom se pribrao i rekao da nije opalio ni jedan metak, rekao je da će, kada bude pušten, otići kući kod moje majke i obavjestiti je da smo ja i brat živi i zdravi. Rastao sam se sa Marijanom, koji je samo u donjem vešu, kao svi ostali, pošao iz »zarobljeničtva«. Kasnije sam saznao da je uručio pozdrav mojoj majci, koju je to mnogo obradovalo.

nekih većih okršaja s neprijateljem nije bilo. Uveče se razmjestila u s. Bektež, gdje je ostala da se odmara i 26. marta.⁸⁶ Ovdje je donijeta odluka da se izvrši napad na uporište u s. Ljeskovici. Zadatak je povjeren 2. i 3. bataljonu. Prvi bataljon, bez jedne čete, bio je u rezervi. Druga četa ovog bataljona i 2. bataljon 16. brigade zaposjeli su položaje i zatvorili pravce od s. Caglina i Pleternice. Napad je otpočeo 27. 3. 1943. Neprijatelj je pružio odlučan otpor. Međutim, naše snage su dosta vješto uspjele da ovladaju svim bunkerima. Bilo je boraca koji su sada, poslije 20 dana, od prvog dana napada na Ljeskovicu, napadali na isti bunker, pa su već znali kako i sa koje strane da se približe objektu. Brzo ovladavanje ovim objektima natjeralo je neprijatelja na povlačenje. Koncentrisao se u pilani i organizovao kružnu odbranu. Naše su snage uspjele da ga potpuno opkole. Obruč se stezao.⁸⁷ U takvoj situaciji saznali smo da su dijelovi skupine »Istok« (2. i 3. bojne 4. pješake pukovnije), iz pravca Caglina i Pleternice, uspješni da se probiju i uđu u Ljeskovicu. Situacija se naglo promjenila. To je uticalo da se naše snage povuku.⁸⁸ Snage koje su obezbjeđivale nisu izvršile zadatak. Bataljon 16. brigade napustio je položaje. Ostala je samo četa 18. brigade, na koju je neprijatelj jakim snagama izvršio napad. Komandir čete Petar Popović učinio je sve da održi položaje, ali zbog nadmoćnosti neprijatelja to mu nije uspelo. Usljedilo je povlačenje. Petar Popović sa nekoliko boraca bio je u zaštitnici. Herojski se borio, ali je bio pokošen.

Evo šta stoji u izvještaju Štaba brigade od 14. aprila 1943:

»... Komandir koji je pao zvao se Petar Popović, bio je disciplinovan i neobično hrabar i poštovao je svako naređenje, te i ovaj

⁸⁶ Izvještaj Štaba 18. brigade od 14. 4. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 174.

⁸⁷ Izvještaj Glavnog stožera domobranstva od 29. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 673.

⁸⁸ Izvještaj Štaba 18. brigade od 29. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 175.

puta nije htio od toga da odstupa. Njegov rad bio je najbolji od svih komandira u brigadi. Pao je junački u borbi sa neprijateljem...»⁸⁹

Poslije borbe za Ljeskovicu, u toku 28. 3. 1943, brigada se povukla i zaposjela položaje na Krndiji, obezbjeđujući se od Kutjeva i Našica, a 29. marta je izvršila pokret ka s. Milinci i s. Čenkovo, tj. prema Dilju.⁹⁰ Kada je brigada stigla na tu teritoriju, dobila je obavještenje da se tu nalaze jake snage neprijatelja, tj. njegovi dijelovi iz sastava skupine »Sjever».⁹¹ U takvoj situaciji Stab brigade donosi odluku da se ne upušta u borbu zbog nadmoćnosti neprijatelja a, s druge strane, i zbog položaja koji nisu predstavljali jak oslonac za naše snage.

Brigada je sutradan ostala na Dilju i ljudstvo se odmaralo. Ovo vrijeme je iskorišćeno za sređivanje jedinica. Trebalo je očistiti naoružanje, izvršiti podešavanje opreme i si. Politički rukovodioci su održali kratke sastanke. Komunisti su održali sastanke na kojima su sumirani rezultati i postavljeni naredni zadaci. Prebivalište brigade na Dilju držano je u tajnosti, što je omogućilo da se jedinice odmore i oporave. Ali, Stab brigade je došao do zaključka

⁸⁹ Rodom iz s. Poljane kod N. Gradiške. Ovom prilikom ranjena je i drugarica Persa Lovrić, sa Kozare, hrabar borac, kasnije pomoćnik političkog komesara bataljona. Izvještaj Štaba 18. brigade od 29. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 175.

⁹⁰ Glad je natjerala borce da sakupljaju mrve po torbicama, kako bi utolili glad. Ivan Pašić Orle u članku »Jedno jaje u četi« opisuje visoki moral borca i humanost partizanke u situaciji kada je mrvica hleba bila velika kao brdo. ... »Silazeći sa Dilja pored sela Ruševa, kolona je zastala. Pri tom zastanku drugarica Janja je prolazila pored drugova koji su spavali. Kad je naišla pored najmlađeg brigadira, malog Ilije, koji nije spavao, pozvala ga je na stranu da mu nasamo pruži jedno kokošje jaje, koje je čuvala za njega... Mali upita drugaricu Janju: »Drugarice, može li se to jaje podeliti svima u našoj četi?« Janja ga začuđeno pogleda i reče: »Zašto to pitaš? Ko bi podelio jedno jaje na četvrtinu partizana?« Ilija odgovori: »Ako se ne može podeliti i ostalima, onda ga ni ja neću, valjda sam i ja partizan. Kad mogu svi trpeti glad, mogu i ja! Neću sam da jedem«

Ratni put 18. slavonske NO udarne brigade, str. 131. Izdanje NIP »Štampa«, Osijek 1968.

⁹¹ Izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbornog od 30. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 679.

da će neprijatelj, koji je zaposjeo pogodne položaje ove planine, brzo otkriti naše snage i da će preduzeti mjere da nas napadne, te je zbog toga donio odluku da brigada 31. marta 1943. u zoru napusti Dilj i izvrši marš ka Krndiji pravcem: s. Paka, Čaglin, s. Gradac.⁹² Marš brigade je otpočeo u zoru 31. marta. Treći bataljon, koji je bio u prethodnici brigade, izbio je ispred položaja na putu s. Paka — s. Ruševo na kojima je bio neprijatelj, Nijemci kulturbundovci i dijelovi 16. ustaške bojne iz sastava skupine »Sjever«.⁹³

Neprijatelj je bio iznenađen. Nije očekivao napad naših snaga sa Dilja. Sve to govori da neprijatelj nije raspolagao preciznim podacima o našim snagama, tj. da je brigada na Dilju svega 6—10 km od njegovih položaja. Ovo je još jednom potvrdilo da je narod u svakom pogledu podržavao NOB i da je neprijatelj teško prikupljao podatke o kretanju snaga NOV.

U munjevitom napadu i jurišu 3. bataljona u roku od jednog časa neprijatelj je bio odbačen sa svojih položaja. Tom prilikom zarobljen je top »Pito« sa 285 granata. To je bila posebna radost, jer je to bio drugi top koji su zarobile snage NOV i POH u Slavoniji.

Neprijatelj je pokušao iz s. Pake i s. Sovski Dol da spriječi prolaz brigade.⁹⁴ Međutim, Franjo Kofler sa teškim bacačem neutralisao je neprijateljevu vatru najpre u s. Sovski Do, a potom u s. Paka. S obzirom na to što smo imali veliki broj bolesnih boraca, što se prvi put pojavio tifus u našim redovima, odustalo se od daljeg napada i brigada je produžila ka Požeškoj kotlini.

»

⁹² Kod s. Paka brigada je dočekana od neprijateljevih snaga Slavanskog zdruge; Izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 30. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 175 i knj. 13, str. 679.

⁹³ Izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 31. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 691 i 692.

⁹⁴ Dijelovi ES bojne »Princ Eugen« i motorizovana satnija SS povukli su se pod pritiskom snaga brigade u Čaglin sa gubicima od 6 mrtvih, 19 ranjenih i 40 nestalih. Izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 31. 3. 1943; Zbornik, tom V, knj. 13, str. 691 i 692.

Osamnaesta brigada za svega 50 dana svog postojanja, tj. od 11. februara pa do 31. marta 1943. (završetak ofanzive »Braun«), vodila je teške borbe sa neprijateljevim snagama, koje su u tom vremenskom periodu preduzele dve ofanzive protiv naših snaga na teritoriji Slavonije, poduhvat »Zelen« i ofanzivu »Braun«. Borbe sa neprijateljevim snagama dale su pozitivne rezultate. Postignuti rezultati u razbijanju neprijatelja u s. Levanjska Varoš, Ljeskovici, Velikoj, Vetovu, Kutjevu i drugim mjestima, potvrdili su umješnost komandnog kadra u rukovođenju, visok stepen moralno-političkog stanja i veliku borbenost i požrtvovanje boračkog kadra. Za te uspjehe, naredbom Štaba 4. divizije NOV i PO Hrvatske od 22. aprila 1943, pohvaljen je Stab i borci brigade.⁹⁵

Neprijateljeva ofanziva završila se uglavnom krajem marta, kada su se njegove glavne snage povukle. Naše jedinice preduzele su protivofanzivu s ciljem da očiste oslobođenu teritoriju od ostataka neprijateljevih snaga.

Već 3. aprila 1943. napadnuta je sa dva bataljona posada u G. Borcima, Plijena nije bilo, ali je neprijatelj protjeran s toga sektora i više se nije vratio.⁹⁶ Petog aprila 1943. sastale su se sve naše snage u Požeškoj kotlini i nakon kratkog odmora i sređivanja jedinica nastavljeno je čišćenje slobodne teritorije.

⁹⁵ U ovoj naredbi, između ostalog, stoji:

»2) Stab IV divizije NOVH pohvaljuje štabove XII, XVI, XVII i XVIII brigade, koji su se svojim hrabrim, mudrim i zrelim rukovođenjem sa svojim brigadama za vrijeme neprijateljske ofanzive i poslije ofanzive, pokazali dorašlim za samostalno rukovođenje svojim borbenim jedinicama, te čuvajući živote naših drugova, tamanili zvjersku okupatorsku gamad, braneći svoj narod i svoju zemlju od krvavih osvajača i njihovih prljavih sluga ustaša...«

»6) Stab IV divizije NOVH isto tako posebno pohvaljuje hrabre borce XVIII brigade, koji su svojim mnogim jurišima, a posebno herojskim jurišima kod Pake, razbili kulturbundašku bojnu i nanijeli tim razbojnicima krvave gubitke...« Zbornik, tom V, knj. 14, str. 280.

⁹⁶ Izvještaj Štaba 4. divizije od 15. aprila 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 231.

Sedmog aprila 1943. napadnuta je neprijateljska bojna⁹⁷ u Kamenskom. Neprijatelj je pokušao da pobjegne neposredno prije našeg napada, ali je naletio na našu zasjedu i tu »ostavio« 3 puškomitraljeza, 20 pušaka i 2 kare topovskih granata.

Osmog aprila 1943. napadnut je neprijatelj u Bučju, koji se ukopao i žestoko branio. Nakon deset sati borbe neprijatelj je protjeran, ostavivši na bojnopolju 18 mrtvih i 32 ranjena.⁹⁸ Time je očišćen južni dio našeg slobodnog teritorija.⁹⁹

Kruna borbi u ovo vrijeme bio je poraz Slavenskog zdruge kod Šušnjara polovinom aprila.¹⁰⁰

Organizacijsko stanje brigade poslije ofanzive

Poslije neprijateljeve ofanzive pristupilo se organizacijskom učvršćivanju jedinica brigade, tj. njejoj popuni ljudstvom, novim kadrovima i preduzimanju potrebnih mjera na organizacionom učvršćenju partijskih organizacija, političkom i kulturno-prosvjetnom radu.

Neposredno poslije ofanzive, ovako je izgledalo brojno stanje brigade: Štab 23, intendatura 24, bolnička četa 53, mitraljeski vod 19, diverzantska grupa 7, 1. bataljon 209, 2. bataljon 229 i 3. bataljon 174 boraca i rukovodilaca. Ukupno je u brigadi bilo 738 boraca i rukovodilaca.

⁹⁷ Radi se o dijelovima 4. gorskog zdruge 1. gorske divizije. Naredenje Operativnog štaba za Slavoniju od 6. aprila 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 68. U ovim borbama koje su trajale i u toku 8. aprila, gubitke su pretrpjele naročito neprijateljeve pozadinske jedinice; Izvještaj Zapovjedništva 1. gorske divizije od 8. aprila 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 400—402.

⁹⁸ Izvještaj Zapovjedništva 1. gorske divizije od 9. aprila 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 418—419.

⁹⁹ Naredenjem Operativnog štaba za Slavoniju od 8. aprila 1943. obustavljen je napad u rejonu Buč i prestao funkcionisati Operativni štab, odnosno uspostavljen je Štab 4. divizije. Osamnaestoj brigadi naredeno je da se razmjesti u Duzluku i Orahovici; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 104 i 105.

¹⁰⁰ Izvještaj Štaba 4. divizije od 15. aprila 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 232.

Naoružanje: puškomitraljeza 20, pušaka 7,9 mm 490, manlihera 83, mitraljeza 4, mašinki 20 i 4 minobacača.

Nacionalni i socijalni sastav: Srba 542, Hrvata 89; radnika 93, seljaka 528, intelektualaca 6, podoficira bivše jugoslovenske vojske 15. Od ukupnog brojnog stanja 124 borca nisu služila vojsku.¹⁰¹

U brigadi je bilo 154 člana Partije i 169 kandidata. Članovi Partije su bili organizaciono obuhvaćeni u 15 partijskih jedinica, a kandidati u 10 kandidatskih grupa.

U to vrijeme je izišao i drugi broj brigadnog lista na šapirografu, koji je nosio naziv: »Brigadir XVIII brigade«. Treći bataljon je počeo da izdaje svoje džepne novine. U brigadi je oformljena diletantska grupa, a 1. i 2. bataljon su u svom sastavu organizovali borove.

U radu partijske organizacije nisu postignuti zadovoljavajući rezultati. Na to su uticale objektivne i subjektivne okolnosti. Evo šta se kaže u izvještaju partijskog rukovodstva brigade, koji je poslat Centralnom komitetu KFJ, od 29. aprila 1943. godine.^{1^}

»... Na partijskom savjetovanju koje je održano 19. aprila o. g. došlo se do zaključka da je rad Partije u XVIII brigadi slab, što se najbolje moglo vidjeti po izlaganju nižih partijskih rukovodilaca. Na pitanje kako i u kojoj mjeri partijska organizacija pomaže vojno rukovodstvo, na to nisu mogli partijci da odgovore, pošto se do sada Partija nije vidjela kao cjelina, a niti kao rukovodilac u našim jedinicama, pa nije niti mogla dati dovoljno pomoći vojnim rukovodiocima. Zatim se vidjelo da novi rukovodioci hoće da rade i spremni su dati sve od sebe, ali im se pružila premala pomoć. Niži rukovodioci bi rado radili, ali ne znaju. Koliko su znanja imali toliko su dali od sebe. Svi ovi članovi Komunističke partije su novi, tako da se sa njima mora daleko više raditi nego što se to do sada činilo, zato se slabo opaža rad Partije. Mi nastojimo na svaki način da se rad Partije što prije pokrene i partijnost našim partijcima podigne. Pošto se održalo partijsko savjetovanje i uočilo se mnogo grešaka i nedostataka, pa će se moći ubuduće našim partijcima pomoći, tako da bi u toj najmlađoj brigadi oživjela partijska organizacija, koja se do sada gotovo nije niti vidjela...«

Ovakva ocjena stanja partijske organizacije je preoštara. Brigada je u periodu od dva mjeseca vršila napade, vodila odbrambene borbe, maršovala i slično. Sve to imalo

¹⁰¹ Arhiv VII, reg. br. 3-1/2 i 4-2, K 1298.

¹⁰² Građa, knj. 5, dokumenat br. 80.

je odraza na planski rad iz djelokruga partijske organizacije. U tom periodu partijsko-politički rukovodioci su prorađivali materijale kao što su: »Istorija SKP(b), »O radu Partije u vojsci«, J. V. Staljin: »Dvanaest uslova za boljševizaciju Partije«, Lenjin: »Učenje o Partiji«. Proučavanje nije bilo lako, jer je to materijal koji je većini naših političko-partijskih rukovodilaca došao prvi put u ruke. Objašnjavanje prilika u oktobarskoj revoluciji nije bilo ni lako ni jednostavno. Političko-partijski rukovodioci, i ostali članovi KP, bili su uglavnom sa partijskim stažom od jedan mjesec, pa do godinu dana. Politički komesar brigade, na primjer, primljen je u Komunističku partiju početkom 1942.

Brigada je valjano izvršavala borbene zadatke koji su pred nju postavljeni, a što teoretski rad nije bio na visini to ne može, biti mjerilo njene vrijednosti.

Skoro cio rukovodeći kadar bili su seljaci, zanatski ili fizički radnici. Od 89 radnika, svega je bilo 5—10 industrijskih radnika i 6 intelektualaca. Od tih šest intelektualaca tri su bila u Štabu brigade (komandant, politički komesar, obavještajni oficir), Bogosav Berić u Štabu 1. bataljona, a ostala dvojica u agitpropu brigade. Prema tome, teoretska ideološko-politička izgrađenost nije mogla biti na visini, ali je zato u brigadi moralno-političko stanje bilo na zavidnoj visini. U periodu od dva mjeseca, za vrijeme dve neprijateljske ofanzive, u brigadi nije bilo nijednog slučaja dezerterstva, krađe, ili nekog drugog ispada koji bi narušavao moralno-političko stanje jedinice. Naprotiv, to je period velikog požrtvovanja svakog borca, ispoljavanja hrabrosti, discipline i dobrih odnosa među borcima.

U toku 13. aprila Štab 4. divizije naredio je 18. brigadi da dijelom svojih snaga posjedne Pištansku i Viljevačku kosu, a dijelom snaga da kontroliše pravac od Čačinaca.

Tokom 14. aprila 1943. brigada je ostala u starom rejonu rasporeda, ali joj je toga dana Štab 4. divizije naredio¹⁰³ da postavlja zasjede na komunikaciji s. Cera-

¹⁰³ Zbornik, tom V, knj. 14, str. 171—179.

lije — Podravska Slatina i oko uporišta u Voćinu i vrši mobilizaciju u selima oko svojih baza.

U vezi sa pokretom dijelova domobranskog Slavon-skog združenja ka Vrhovcima 15. 4, Štab 4. divizije naredio je brigadi da jednim bataljonom posjedne Jankovac, Koprivnato brdo i Uvačku glavu, drugim bataljonom da krene preko Dubrave ka Kamengradu, a trećim da kontroliše Jelovu goru i Veliku.¹⁰⁴

Kako su manja pomeranja neprijateljevih snaga još uvek bila moguća, Štab 4. divizije sprovodio je takve mjere kojima bi se eventualne posljedice svele na minimum. Jedna od takvih mjera bilo je i naređenje da brigade budu pripravne za zaustavljanje neprijatelja u rejonima Daruvar i Voćin. Tako su 12. i 17. brigada postavljene u rejonu šušnjara, 16. brigada na Metlu i Krševinu, a 18. brigadi je naređeno da postavi dva bataljona na Kamenom

¹⁰⁴ Zbornik, tom V, knj. 14, str. 220 i 221.

Gradu, a sa jednim da se nalazi u širem rejonu Jan-
kovca.¹⁰⁵

U periodu od 16. 4. do 5. 5. 1943.¹⁰⁶ na operativnom području 4. divizije, odnosno širem rejonu Slavonske Požege, Orahovice i Voćina, nije bilo značajnijih pokreta neprijateljevih snaga. Naše jedinice su se odmarale, izvodile borbenu obuku i sređivale opremu i naoružanje. U ovom periodu formirane su po brigadama mitraljeske čete.

Prvih dana maja 18. brigada nalazila se na sjeveroistočnim obroncima Papuka na liniji Slatinski Drenovac — Orahovica. Brigada je bila sasvim sređena i bojevo spremna, ali je imala 120 boraca i rukovodilaca oboljelih od tifusa.

Daljnjim operativnim planovima predviđa se napad na neprijateljevo uporište u Voćinu, koji je tokom ofanzive »Braun« ponovo zaposjednut od neprijateljevih snaga. U njemu se nalazila 1. bojna 1. gorskog zdruga 1. gorske divizije.¹⁰⁷

Na osnovu toga, Stab 4. divizije NOVH 5. maja 1943. izdao je zapovijest za napad na uporište u Voćinu.¹⁰⁸

Za napad na uporište određene su 16. i 17. brigada. Dvanaesta brigada je imala zadatak da organizuje zasjedu na položajima: kota 429 (Velika Breznica) — kota 212 — Voćinsko brdo (262) — Veliki Popovac — kota 185.

Napad je počeo 8. maja 1943, u 04.25 časova. Poslije artiljerijske pripreme 1. bataljon 17. brigade, koji je nastupao sa istočne strane cestom s. Čeralije — Voćin, probio je odbrambene položaje i ušao u centar grada. I 1. bataljon 16. brigade, koji je nastupao sa sjeverozapadne

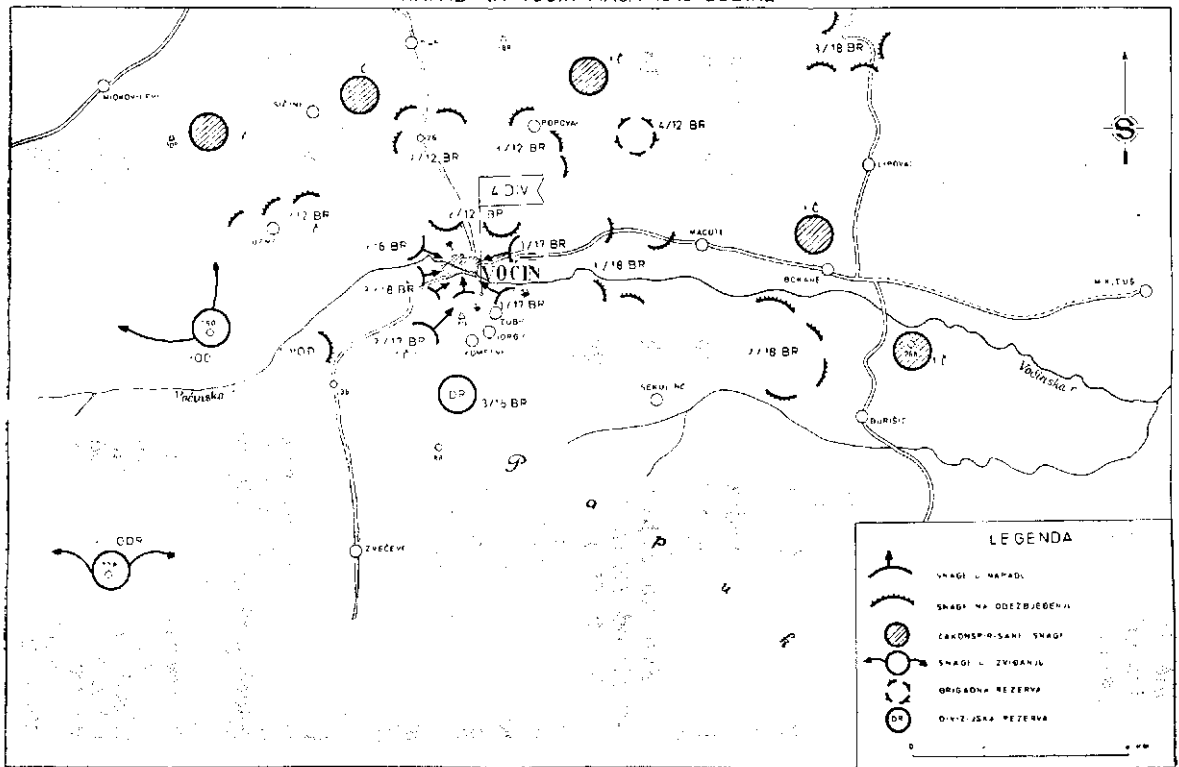
¹⁰⁵ Naređenje Štaba 4. divizije od 16. aprila 1943; Zbornik, tom V, knj. 14, str. 234 i 235.

106 Brigada se u vremenu od 24. 4. — 5. 5. nalazila u širem rejonu Slatinski Drenovac, Orahoviča. Izvodila se obuka, a i nekoliko ekonomskih akcija. Izvještaj Štaba 18. brigade od 7. 5. 1943; Arhiv VII, reg. br. 23-3, K 907. Izvještaj štaba 4. divizije od 5. 5. 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 45—51.

¹⁰⁷ Zapovijest Štaba 4. divizije od 5. maja 1943. Zbornik, tom V, knj. 15, str. 55.

¹⁰⁸ Zapovijesti Štaba 12. divizije i 18. brigade od 5. i 6. maja 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 55—62, str. 68—72. Voćin je prije toga napadan 2 puta (u decembru 1942. i januaru 1943).

NAPAD NA VOCIĆ MAJA 1943. GODINE

strane, takode je probio odbrambene položaje, došao do centra grada i uhvatio vezu sa 1. bataljonom 17. brigade, i Drugi bataljon 17. brigade, koji je napadao sa južne strane cestom s. Zvečevo— Voćin, uspio je da stigne do gradskog parka, ali je tu bio zaustavljen jakim artiljerijskom, i minobacačkom i mitraljeskom vatrom. Zbog toga je došlo do povlačenja 1. bataljona 16. i 17. brigade na polazne položaje. Tek oko 21.00 čas izvršeno je pomeranje snaga za napad i ponovo je 1. bataljon 17. brigade ušao u grad, a 2. bataljon 16. brigade lukavo se privukao na nekoliko metara od starog turskog grada i tu se pritajio. Neprijatelj na te snage nije obratio pažnju, tako da je bataljon pred zoru 9. maja snažnim naletom zauzeo turski grad. Neprijatelj se probijao, ali su ga naše snage u zasjedama sačekivale.

Naše snage u zasjedi čvrsto su držale svoje položaje i nisu dozvolile neprijatelju da pritekne u pomoć posadi u Voćinu.

Evo šta O' tome piše u izvještaju Štaba 4. divizije NOVH od 21. maja 1943.¹⁰⁹

»... 8. V u 8 časova poslali su dijelovi Paveličeve telesne bojne¹¹⁰ u pomoć opsjednutom Voćinu, koji je sačekao bataljon 18.¹¹¹ brigade na 1 km ispred same Slatine na cesti Slatina — Ceralije. Neprijatelj je raspršen i vraćen u Podravsku Slatinu.«

Poslije ove akcije Stab 4. divizije NOVH pohvalio je sve jedinice koje su učestvovala u ovoj akciji. U posebnoj naredbi za pohvalu za 18. brigadu se kaže:¹¹²

»... Drugovi XVIII brigade! Porazili ste poglavnikovu telesnu bojnu i zatvorili usta hvalisavcima, koji su po Slatini govorili »zatrpavajte bunkere, jer u borbi s partizanima oni nam nisu potrebni«. Oni, koji su se vozili »samovozilima«, morali su sramno pobjeći u Slatinu bez kamiona«.

¹⁰⁹ Zbornik, tom V, knj. 15, str. 197.

¹¹⁰ Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 9. maja 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 382. Izvještaj Zapovjedništva 1. gorske divizije od 10. maja 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 386.

¹¹¹ Odnosi se na 3. bataljon 18. brigade. Izvještaj štaba 4. divizije od 21. maja 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 197,

¹¹² Grada, knj. V, dok. br. 110,

Poslije završetka napada na neprijateljevo uporište u Voćinu, tj. od 9. 5. 1943, 18. brigada je bila locirana u širem rejonu s. Slatinski Drenovac — Orahovica sve do 17. 5.¹¹³

U ovo vrijeme desila su se dva veoma značajna događaja za dalji razvoj oružane borbe u Slavoniji. Formirana je druga po redu divizija u Slavoniji, 10. divizija koju obrazuju 21. i 17. brigada, dok su u 4. diviziji ostale 12, 16. i 18. brigada. Od te dve divizije obrazovan je 1. slavonski korpus,¹¹⁴ koji je kasnije promijenio naziv u 6. korpus.

... - *Napad na neprijateljevo uporište u Kutjevu*

Štab korpuša, prema unaprijed utvrđenom planu, donio je odluku¹¹⁵ da se preduzmu ofanzivna dejstva ka zapadu. Radi toga jedinice 4. divizije dobile su zadatak da likvidiraju neprijateljeva uporišta u Kutjevu, Bektežu, Kuli, Pleternici i druga.

Za likvidaciju uporišta u Kutjevu Štab 4. divizije NOV Hrvatske izdao je svoju zapovijest, pod brojem 32/43, 26. maja 1943.¹¹⁶

18. brigada je dobila zadatak da sa 3 bataljona napadne uporište u Kutjevu, a 12. brigada je trebalo da postavljanjem zasjeda obezbijedi napad sa pravaca Bektež — Našice, Pleternica — Našice, Kutjevo — Pleternica i Kula — Ferovac.

Borci su u snažnom jurišu uz podršku artiljerije brzo savladali spoljna utvrđenja, zidane bunkere. Neprijatelj¹¹⁷ se povukao u objekte ergele i pružao žilav otpor. U toj situaciji Štab brigade je odlučio da uputi kurira i pozove

¹¹³ Izvještaj Štaba 4. divizije od 21. maja 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 198.

¹¹⁴ Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, I knjiga, str. 496.

¹¹⁵ Zapovijest Štaba 1. slavonskog korpusa od 25. maja 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 236—238.

¹¹⁶ Zbornik, tom V, knj. 15, str. 259—263.

¹¹⁷ Kutjevo je branila Šesnaesta ustaška bojna; Zapovijest Štaba 1. slavonskog korpusa od 25. maja 1943; Zbornik, tom V, knj. 15, str. 236.

ustaše radi predaje. Ustaše su primile kurira i postavile uslov da će teško naoružanje ostaviti, s tim da im se dozvoli prolaz sa lakim naoružanjem i nesmetan odlazak u Slavonsku Požegu. Štab brigade na ovaj uslov nije pristao, pa je ponovo upućen kurir. Međutim, od pregovora nije bilo ništa. Dok su se vodili pregovori, jedinice brigade su bile na položajima i vladalo je relativno zatišje, pa je bilo slučajeva da su neki borci dremali, pa i zaspali. Neprijatelj je to iskoristio i našao najslabiju tačku naših položaja. Izvršio je silovit napad i prosto pregazio jedan vod 2. bataljona i probio se prema Slavonskoj Požegi.¹¹⁸ Neprijatelj je imao oko 40 mrtvih.¹¹⁹ Ovo je bila pouka za starješine. Još uvijek su bile nedovoljne mjere obezbjeđenja da bi se spriječilo neprijatelju probijanje iz uporišta. Iskustva iz Voćina nisu ovom prilikom korišćena. Od početka 1943. neprijatelj je, pored razrade plana odbrane uporišta, sa svim detaljima razrađivao plan kako i na koji način da napusti uporište u kritičnoj situaciji. Neki naši štabovi nisu ovom elementu poklanjali dovoljnu pažnju.

Poslije pada Kutjeva pod udar naših snaga došla su ostala neprijateljeva uporišta. Iz nekih, kao što je Kula, neprijatelj je pobjegao prije nego što su naše snage izvršile napad. Prema tome, naše snage u periodu od 28. maja do 2. juna zauzele su sva mjesta u Požeškoj kotlini, osim Slavonske Požege i Pleternice, u koja su se povukli razbijeni ostaci neprijatelja.

Bila su oslobođena slijedeća mjesta: Kaptol, Vetovo, Kutjevo, Ferovac, Čaglin, Kula, Bektež, Ljeskovicica, Voćin i Sirač.

Sada je na red došlo neprijateljevo uporište u Našicama, veoma važnom saobraćajnom čvoru. Štab korpusa je došao do zaključka da bi se zauzimanjem Našica znatno proširila oslobođena teritorija, odnosno teritorija Podra-

¹¹⁸ U toku 29. 5. naše snage držale su neprijatelja blokiranog u pastuharni. Uveče su jedinice pregrupisane i pripremljene za odlučni juriš, čime je oslabljena blokada. Neprijatelj je to iskoristio i probio se u pravcu Slavonske Požege. Izvještaj Štaba 4. divizije od 2. juna 1943; Zbornik, tom V, knj. 16, str. 22.

¹¹⁹ Izvještaj Štaba 4. divizije od 2. juna 1943; Zbornik, tom V, knj. 16, str. 113.

vine bila bi neposredno vezana sa slobodnom teritorijom Požeške kotline.

Zadatak da zauzme ovo uporište dobila je 12. brigada 12. divizije.¹²⁰ Četvrtog juna 1943. brigada je izvršila napad na Našice, a 21. brigada na uporište u s. Donja Motičina. Brigade su uspjele da zauzmu oba ova mjesta, izuzev željezničke stanice u Našicama, jer su zbog intervencije neprijatelja morale odustati od napada.

Jedinice 18. brigade dobile su zadatak da osiguraju pravac od s. Čačinaca, odnosno Orahovice, sprečavajući intervenciju neprijateljevih snaga u pravcu Našica. Neprijatelj je iz uporišta u Čačincima u toku 5.6. u dva navrata pokušao da se uz podršku bornih kola probije ka Našicama, ali je oba puta bio odbijen.¹²¹

Poslije ove akcije 18. brigada se prebacila u rejon s. Doljani (kod Daruvara). Jedinice 17. brigade napadale su neprijateljevo uporište u Siraču, a zadatak 18. brigade bio je da od Daruvara prepreči put neprijatelju ka Siraču. Da bi brigada u ovome uspjela, naređeno je da se u blizini sela Doljana prikrije jedan bataljon i propusti neprijatelja, a tek kad se sukobi sa jednom od slijedećih zasjeda — da mu udari s leđa.¹²²

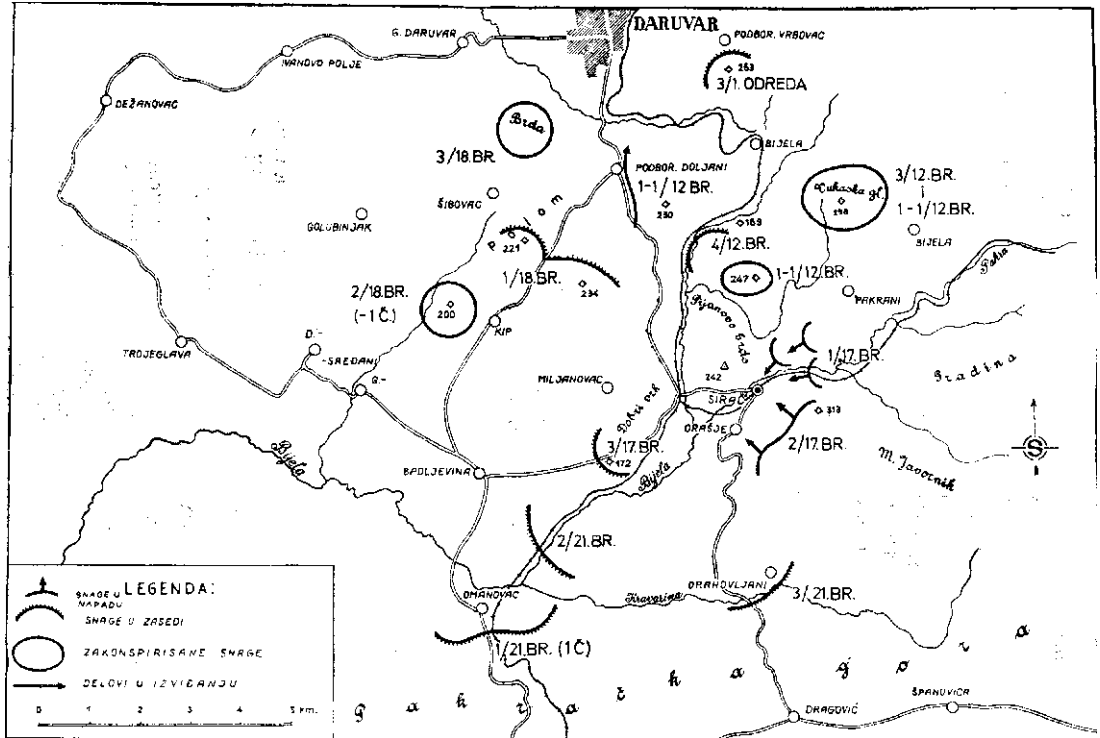
Nekoliko časova poslije početka napada na uporište u Siraču, putem iz Daruvara naišla je kolona neprijatelja. U njoj je bilo i tenkova. Naređeno je da se neprijatelj sačeka na što je moguće bližem odstojanju. Mitrалjezac Makso Božičanin trebalo je da prvi otvori vatru. On je

¹²⁰ Krajem juna 1943, 4. divizija je preimenovana u 12. diviziju; Zbornik, tom V, knj. 16, str. 260. Tada je prestala funkcionisati i 3. operativna zona NOV i POH.

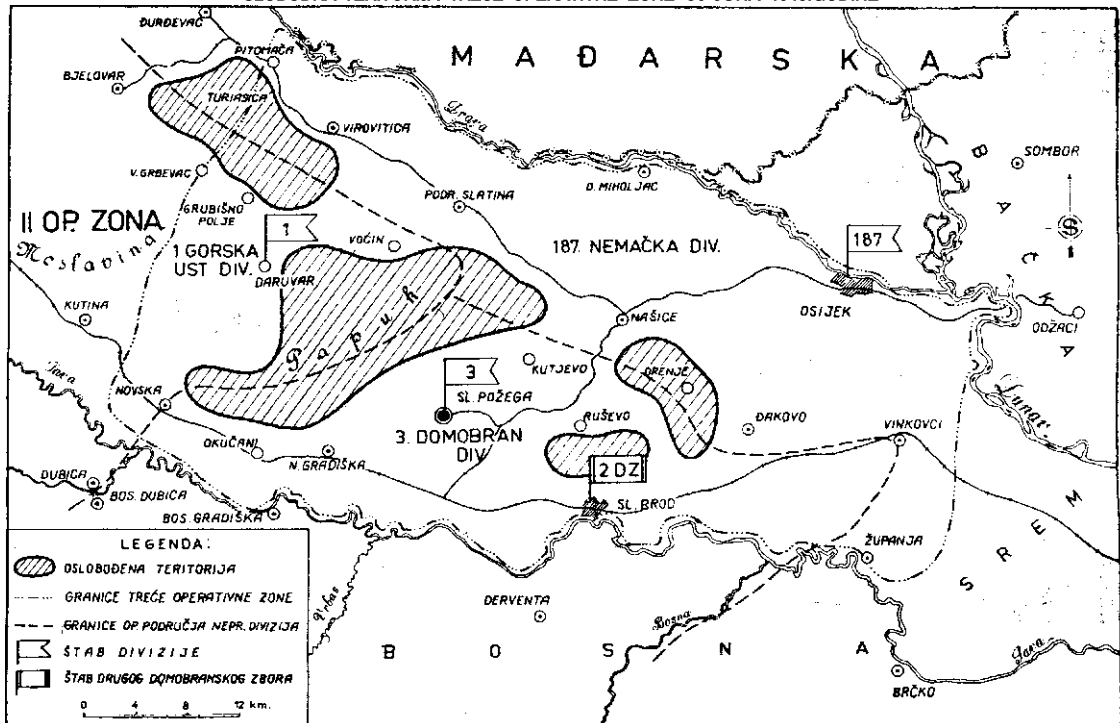
¹²¹ Izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 6. juna 1943; Zbornik, tom V, knj. 16, str. 366.

¹²² Napad na uporište u Siraču karakterističan je po tome što je poenta bila na dejstvu snaga na obezbeđenju, odnosno u zasjedama. U Siraču se nalazila jedna satnija, a u napadu su učestvovala 2 bataljona, dok je u zasjede, koje je trebalo da tuku neprijateljeve snage koje intervenišu, postavljeno 11 bataljona, od čega 2 bataljona prikrivena. U brigadnim rezervama nalazila su se 3 bataljona bez 1 čete i 1 četa u izvidanju ispod Daruvara; Zapovijesti štabova 4. i 10. divizije od 11. juna 1943; Zbornik, tom V, knj. 16, str. 141—155.

NAPAD NA SIRAC

SLOBODNA TERITORIJA TREĆE OPERATIVNE ZONE 30-JUNA 1943.GODINE

dopustio da se neprijatelj nađe što bliže ispred naših snaga. Makso je iz puškomitraljeza gađao gusenice jednog tenka, ali ga nije oštetio. Ipak se snašao, skočio na tenk, i ubacio bombu kroz otvor. Tenk je počeo da gori. Kada je još jedan tenk zapaljen, neprijatelj se povukao.

Poslije ovoga neprijatelj je bio oprezan. Nije ušao u klopku naših snaga, već se privremeno utvrdio u s. Doljani. Snage 12. i 18. brigade su potom izvršile napad na neprijatelja u s. Doljani. Međutim, napad nije uspio. U selu je bilo oko 800 neprijateljevih vojnika, podržanih tenkovima i ostalim teškim naoružanjem.

Zasjeda kod s. Doljana bila je jedna od posljednjih akcija 18. brigade u sklopu ofanzivnih operacija Slavenskog korpusa u junu 1943. Bio je to značajan doprinos slavonskih jedinica da se olakša pritisak neprijatelja na glavnu grupaciju NOVJ za vrijeme bitke na Sutjesci.

Prodor u Hrvatsko Zagorje

Uspjesi koje je 1. slavonski korpus postigao do sredine juna uzdrmali su neprijateljeve snage u Slavoniji. Stvorena je velika slobodna teritorija. Od tada pa do 29.6. jedinice korpusa ne izvode napade na neprijateljeva uporišta, već diverzije na magistrali Beograd — Zagreb.¹²³

Tih dana glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je da 12. divizija prenese dejstva u Hrvatsko Zagorje i pomogne daljem širenju ustanka u tom kraju.¹²⁴ U Slavoniji su zadržani dijelovi 10. divizije i partizanski odredi. Da bi izbjegao udarac nadmoćnijih neprijateljevih snaga, Štab korpusa je odlučio da 17. brigadu 10. divizije prebaci u Baniju, a u Slavoniji je zadržao 21. brigadu i partizanske odrede, sa zadatkom da dejstvuju protiv manjih neprijateljevih snaga i ruše komunikacije.

¹²³ Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, I knj., str. 497.

¹²⁴ Glavni štab Hrvatske obavijestio je 27. 6. Štab 2. operativne zone i Kalničkog odreda da se na njihov prostor upućuje 12. divizija sa zadatkom da zajednički čiste manja uporišta, razvijaju intenzivan politički rad i vrše mobilizaciju. Zbornik, tom V, knj. 16, str. 274 i 275.

Jedinice određene za prodor ka Hrvatskom Zagorju izvršile su solidne pripreme za marš, posebno političke.

Preko Bilo-gore, 27. juna, 12. divizija je krenula u Hrvatsko Zagorje. Prvih dana išlo se normalno. Međutim, 1. jula oko 01.30 časova, dijelovi 187. nemačke divizije od s. Velike Pisanice i Velikog Grđevca napali su 18. brigadu na južnim padinama Bilo-gore, kod s. Zrinjska i s. Brzaja.¹²⁵ Poslije dvočasovne borbe brigada se probila do komunikacije Križevci — Koprivnica, gdje je obezbjeđivala prelaz glavnine 12. divizije na Kalnik. U dvočasovnoj borbi brigada je imala 14 mrtvih i 33 ranjena borca, ali su zato 12. i 16. brigada uspjele da se prebace na Kalnik bez borbe.¹²⁶

Odsječena od glavnine, 18. brigada, koja je obezbjeđivala prelaz 12. divizije preko komunikacije Križevci — Koprivnica i pokret prema Kalniku i Hrvatskom Zagorju, vodila je jače borbe sve do 13. jula.¹²⁷ U to vrijeme ojačani 54. puk 100. lovačke divizije (koja je bila u prolazu

¹²⁶ Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, I knj., str. 497.

¹²⁶ Na Kalniku brigade su se povezale sa Kalničkim odredom, kome se prvih dana jula predao — prišao na stranu NOVH domobranski artiljerijski divizion iz Jalkovca. Predaju je pripremio Demetar Varda, koji je tada bio komandant divizion; Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, I knj., str. 497 i 498; Naredenje Operativnog odeljenja Štaba 12. divizije od 8. jula 1943; Zbornik, tom V, knj. 17, str. 78.

¹²⁷ Ishrana boraca bila je slaba, jer kraj u kome se našla brigada ekonomski je stajao veoma loše. Bilo je u vezi sa ishranom boraca i humora. Evo šta o tome piše borac Nikola Ivanović:

»... Drug Pejić. O njemu upravo i pričam. I danas je živ. Ljudina, izđikao iz zemlje, poput mladog bora. Mlad, zdrav. Uvek gladan. A poznati šaljivčina u brigadi. I čovek koji je imao poseban status. Privilegovan položaj u brigadi na koji su se ljutili jedino kuvari. On je smeo na četnom kazanu dva puta da jede. Dode, uzme zganjce na poklopac porcije, proguta to u jednom mahu, zalije to mlekom. I evo ga opet na kazan. Kuvara to ljuti:

Pa druže, stvarno reci da li se ti boriš u ovoj našoj borbi za žganjce? Ljudina pogleda kuvara odnekud s visoka i odgovori mu bezazleno: — Jok, ja ne. Borim se za kifle. Kuvar još ljući, a četa puca od smeha.«

Ratni put 18. slavonske NO udarne brigade, str. 119, Izdanje NIP »Štampa« Osijek, 1968.

za Srbiju), dva njemačka bataljona za obuku iz Bjelovara i Slavonskog Broda, nekoliko ustaško-domobranskih bataljona i njemačke i ustaške policijske jedinice iz rejonu Zagreba i Osijeka, počeli su »čišćenje« Bilo-gore 6. jula, a već 9. jula 18. brigada sukobila se sa djelovima 54. lovačkog puka kod Gornjeg Križa. Opterećena sa 47 ranjenika 12. i 16. brigade, brigada se 10. jula povukla na oslobođenu teritoriju Bilo-gore, upravo u trenutku kada je neprijatelj bio otpočeo »čišćenje«. Zbog toga je krenula ka Slavoniji i 13.7. pod borbom prešla komunikaciju Virovitica — Daruvar, između s. Đulavca i Pivnice, i stigla u Slavoniju u trenutku kada je neprijatelj otpočeo napad na jedinice 10. divizije na slobodnoj teritoriji. Zbog velike premorenosti, 18. brigada nije se upuštala u veće okršaje, već je manevrisanjem izbjegavala borbe.¹²⁸

S obzirom na to što je neprijatelj na slobodnoj teritoriji Slavonije angažovao djelove 187. njemačke divizije, 1. i 4. brigadu 1. domobranske brdske divizije, dijelove 4, 5. i 6. domobranskog puka i jedan samostalni ustaški bataljon, 17. brigada je prihvatila borbu. Budući da je bila prikupljena u rejonu Ravne gore (jugozapadno od Voćina), ona je 11/12.7. sa Štabom korpusa krenula u pravcu Banije, vodeći borbe sa ustašama i jednim pukom 373. legionarske divizije i ostalim dijelovima ove divizije. Uspjela je da se prebaci na Baniju, gdje se povezala sa jedinicama 1. hrvatskog korpusa.

U Slavoniji je ostala 16. brigada i partizanski odredi. U vrijeme ofanzive 21. brigada se često prebacivala iz jednog rejonu u drugi kako bi izbjegla okruženje. Ona je poslije borbi od 9. do 11.7. u rejonu sela Buč, Kamensko, Vrhovci, bila prinuđena da se povuče na Dilj, gdje je djelovala do 22.7, kada se vratila u požešku kotlinu. Za to vrijeme Požeški, Posavski, Podravski, Bilogorski, Dilj-

¹²⁸ Brigada se preko komunikacija probila kod Klise. Stigla je na Petlovu nogu, a zatim na Papuk. U toku 15. jula Štab 10. divizije održao je sastanak sa Štabom brigade. Drugi ili treći dan jedan bataljon brigade upućen je u Trokut (područje između komunikacija Pakrac — Banova Jaruga — Novska — Okučani), drugi za Ravnu goru, dok je jedan ostao na Papuku. Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, I knjiga, str. 498 i 499. Izvještaj Štaba 10. divizije od 18. jula 1943. Zbornik, tom V, knj. 17, str. 182.

ski i Daruvarski partizanski odred i Diverzantski bataljon vodili su borbe sa manjim neprijateljevim djelovima i vršili diverzije na komunikacijama.¹²⁹

Poslije završetka operacije neprijatelj je povukao svoje jedinice u veća mjesta i izvršio djelimično pregrupisanje i reorganizaciju snaga u Slavoniji.

Naše snage, početkom avgusta, su se vratile u Slavoniju: 12. divizija na Bilo-goru i u rejon Vočina, a 10. divizija u rejon s. Bučja i Orljavca, odakle se kasnije prebacila na Dilj planinu.

Tok vvarša i pogibija komandanta brigade

Neposredno pred marš u brigadi su vršene vojne i političke pripreme. Naređeno je da se naoružanje dobro očisti i podmaže, da se izvrši poravnanje raspoložive municije i da se lična oprema prilagodi za nošenje.

Posebno je izvršen pregled radi sticanja uvida nad zdravstvenim stanjem boračkog sastava. Ovaj zadatak je obavio mladi medicinar Rudi Damjan, referent saniteta u 18. brigadi. Teže oboljeli su izdvojeni i pripojeni posebnoj koloni ranjenih i bolesnih pri sanitetskoj službi divizije. U ovoj koloni se našlo oko 200 ranjenih i bolesnih boraca, koji su po naređenju štaba korpusa pošli zajedno sa jedinicama divizije. Ovakvu odluku Štab korpusa je motivisao time da se ranjeni borci psihološki najbolje osećaju kada su uz svoje jedinice, jer »nismo potpuno sigurni da se bunker i neće pronaći«.¹³⁰ Ova odluka nije bila najbolje rešenje i to je i te kako imalo negativnog uticaja na zadatke naših jedinica, a posebno 18. brigade.

Prema naređenju političkog komesara brigade Milana Tomića — Slobodana, politički rukovodioci nižih jedinica održavali su usmene novine u jedinicama. Te »usmene novine« upoznavale su, u stvari, borački sastav sa vojno-političkom situacijom na Bilo-gori, Moslavini i Hrvatskom Zagorju.

¹²⁹ Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. I, str. 499—500.

¹³⁰ Historija sanitetske službe NOV i POJ u Slavoniji, dr Grujica Zarković, str. 129.

Partizanke iz 18. slavonske brigade: Ljubica Popović, Stanka, Janja Barać i Desanka Bosanac

U partijskim organizacijama održani su sastanci na kojima se govorilo o zadacima komunista na maršu, i o odnosu boraca prema narodu ovih krajeva. Doneta je odluka da se za svaki prekršaj strogo kažnjava.

Brigada je bila određena u prethodnicu divizije. Dva-deset sedmog juna 1943. ona je prešla prugu Banova Jaruga — Virovitica. U početku se pokret odvijao normalno. Kada je brigada stigla u s. Zrinjska na Bilo-gori, oko 01.30 časova 1. jula napadnuta je od dijelova 187. njemačke divizije. Borci brigade, poslije napornog marša, odmarali su se u grupicama u kućama, ili drugim prostorijama. U pravcu s. Veliki Grđevac i Velike Pisanice bio je isturen po jedan vod u zasjedu. U vrijeme kada se najmanje očekivalo, poslije ponoći, neprijatelj je napao naše snage u Zrinjskoj iz dva pravca. Vod koji je bio u zasjedi prema V. Pisanici, bio je skoro pregažen od neprijatelja. Kada se čulo da je otpočeo napad, borci su iskakali iz kuća.

Nijemci su već bili u dvorištima prvih zgrada kada su borci silazili sa štagljeva. U jednom štaglju na početku sela čvrsto je spavala grupa partizana. Pucnjavu je prvi čuo Rade Ostojić iz 2. čete 2. bataljona. Nije se odmah snašao. Čuo je galamu, i ocijenio da su to Nijemci. Tiho je opomenuo drugove. Poslije kraćeg dogovora riješili su da sedmorica boraca upadnu među neprijatelja. Otpočela je borba prsa u prsa. Došla je do izražaja vatra, a u nekim prilikama i kundak. Slično se desilo i kod boraca gdje je dežurni 2. čete 2. bataljona bio Stevo Sudar. U takvoj situaciji sve zavisi od inicijative svakog borca i starješine. Ipak, Stab brigade, preko komandi bataljona, uspio je da prikupi i usmjeri veći dio snaga brigade na glavninu neprijatelja. On je bio prinuđen da pređe u odbranu ali mu naše snage nisu dozvolile da se sredi. Izvršen je protivnapad i neprijatelj je bio prisiljen da se povuče. U toj borbi naše snage su imale 14 poginulih i 33 ranjena borca.

Stab brigade, poslije borbe, preduzeo je mjere da ranjenike otpremi za bolnicu, a potom je otpočeo marš ka s. Sandrovac, preko s. Ribnjačka. Dolaskom u s. Ribnjačka, brigada je imala duži odmor. Kroz ovo selo ranije je prošla 12. brigada. Prema tome, zbog teške borbe u s. Zrinjska, 18. brigada umjesto u ulozi prethodnice divizije, našla se u njenoj zaštitnici. Neprijatelj je otkrio i ostale naše jedinice, njihov prolaz i zadržavanje u pojedinim mjestima i preduzimao udare, sa zemlje ili iz vazduha. Imajući podatke da su partizanske snage bile u Ribnjačkoj, u stvari snage 12. brigade, koja je produžila marš, neprijatelj upućuje avijaciju da napadne naše snage u selu. U to vrijeme u selu se našla 18. brigada. Bombardovanje i mitraljiranje je otpočelo svom žestinom. Neprijatelj se okomio na zgradu u kojoj se nalazio Okružni komitet. U jednom trenutku, kada je izlazio iz šupe, smrtno je pogoden komandant brigade Uroš Popara. To je unijelo izvjesnu pometnju u Stab brigade. U ovako složenoj i delikatnoj situaciji gubitak komandanta brigade predstavlja veliki problem za ostvarivanje planiranih akcija i moralno-političko stanje. U Stabu brigade diskutovalo se o tome da li vijest o pogibiji komandanta brigade treba saopštiti boračkom sastavu ili ju zadržati u tajnosti.

*Narodni heroj Jovo Ivo
Marinković — koman-
dant 18. slavonske briga-
de 1943. godine sa
suprugom*

Pao je komandant, dobar starješina, drug i cijenjen komunisti. Uroš Popara, i kao komandant Prvog NOP odreda i, kasnije, kao prvi komandant 18. brigade, imao je posebne kvalitete. Pred donošenje presudnih odluka konsultovao se uvijek sa svojim štabom. Cijenio je mišljenja saradnika i svoju odluku za skoro svaku predstojeću akciju obrazložio bi Štabu brigade, i iznio vojnički i politički značaj te akcije.

Štab brigade, nakon diskusije o mjerama koje treba preduzeti, riješio je da se odabere grupa komunisti, koji će tijelo poginulog komandanta prebaciti u Slavoniju i sahraniti ga u ustaničkom selu Zajle (jugoistočno od Daruvara). Isto tako, riješeno je da komandu nad brigadom preuzme dotadašnji zamjenik komandanta Jovo Marin-

ković Ivo. Dužnost zamjenika komandanta brigade preuzeo je Bogdan Jovanović Paur.

Brigada je poslije vazdušnog napada na s. Zrinsku krenula u pravcu s. Sandrovac ka željezničkoj pruzi Bjelovar — Virovitica. Izbijanjem na prugu, situacija se znatno komplikovala. Velike snage neprijatelja su zaposjele prugu i spriječile dalji prodor brigade ka Hrvatskom Zagorju. Brigada je bila premorena, a pretrpela je i osjetne gubitke. Na pokretljivost i manevrovanje uticalo je i to što je u svom sastavu imala veliki broj ranjenika. U takvoj situaciji Štab brigade donosi odluku da brigada ostane u širem rejonu s. Topolovac, obavlja borbeno izviđanje i u povoljnim uslovima pređe preko pruge.

Brigada se na toj prostorijski zadržala dva dana. Pripremala se za prelaz preko pruge. Posebne mjere bile su preduzete radi političkog rada među mještanima s. Topolovac.

Dok su se borci odmarali, Štab brigade je cijenio stanje i tražio izlaz iz nepovoljne situacije. Neprijatelj je preduzimao mjere da opkoli naše snage i da ih uništi. U Stabu je postojala dilema, da li treba krenuti preko pruge na Kalnik ili se vratiti u Slavoniju. Očekivalo se i naređenje Štaba divizije. U tom očekivanju uslijedio je napad neprijatelja. Ojačani 54. puk 100. njemačke divizije, sa ostalim njemačkim i ustaško-domobranskim snagama, pošao je na »čišćenje« Bilogore. Dio tih jedinica napao je snage brigade. Jedinice brigade nanijele su neprijatelju dosta teške gubitke. Poslije toga došlo se do zaključka da je prelaz preko pruge za Kalnik nemoguć, jer se u brigadi nalazio veći broj ranjenika. Krenulo se ka Slavoniji. Međutim, neprijatelj je stalno bio za leđima. Zaštitnica brigade teško je odolijevala. Brigada je 13. jula izbila na cestu Daruvar — Suhopolje kod s. Koreničani, kojom se kretala njemačka kolona. Nazad se nije moglo, jer je neprijatelj stalno vršio pritisak. Donijeta je odluka da se mutijevitim jurišom napravi breša na cesti kako bi se prebacili ranjenici. Neprijatelj je bio iznenađen. Veliku ulogu u proboju odigrao je komandant brigade Marinković svojim kratkim i jasnim naređenjima i ličnom hrabrošću. Uspjeli su za kratko vrijeme razbiti neprijatelja i omo-

gućiti prelaz brigade i ranjenika preko ceste i pruge za Papuk.

U munjevitom jurišu borci 18. brigade nanijeli su neprijatelju osjetne gubitke. Veći broj mrtvih i ranjenih neprijateljevih vojnika ostao je uz komunikaciju, a 21 njemački vojnik je zarobljen.¹³¹

Obezbjedenje žetve i napadi na željezničke pruge

Povratkom jedinica na teritoriju Slavonije, sve operativne jedinice u saradnji sa NOO angažovane su radi obezbjedenja žetve, vršidbe i spremanja žita. Ovom akcijom rukovodio je Glavni žetveni odbor za Slavoniju u kome su se nalazili članovi Oblasnog NO odbora za Slavoniju i predstavnici štabova jedinica i komandi vojnih područja.

Naređenjem Štaba 2. korpusa od 20.7,¹³² štabovi brigada i odreda, u sporazumu sa komandama područja, trebalo je da izvuku što više žita na oslobođenu teritoriju. Osamnaestoj brigadi naređeno je da sa jednim bataljonom kontroliše teren istočno od s. Duzluka prema Našicama, a sa drugim teren sjeverno od Duzluka, prema s. Miklešu. Jedan bataljon trebalo je da uputi na Bilo-goru sa istim zadatkom.

Početak avgusta, prema naređenju štaba 12. divizije od 4.8, dijelovima 16. brigade naređeno je da izvrše napad na neprijateljevo uporište u Suhopolju.¹³³ Treći bataljon 18. brigade nalazio se u zasjedi u rejonima Zubrica i Nandovac. Međutim, zbog neuspjeha u Suhopolju na zasjedi bataljona bilo je mirno. U vremenu od 10.8. do 20.8. brigada se izvršavajući zadatke oko žetve, nalazila na sjevernim padinama Papuka.¹³⁴

¹³¹ Građa, knjiga 6, dokumenat br. 157.

¹³² Zbornik, tom V, knj. 17, str. 211.

¹³³ Zbornik, tom V, knj. 18, str. 37.

¹³⁴ Izvještaj Štaba 12. divizije od 21. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 268.

U toku avgusta, prema naređenju Štaba 12. divizije, formirane su regrutne čete i čete za vezu pri brigadama.¹³⁵ Uloga regrutnih četa u borbi svodila se na izvršavanje sporednih zadataka (izvlačenje plijena, evakuacija ranjenika, dotur hrane na položaj i si.). Za vrijeme odmora ove čete bile su dužne izvoditi obuku, kako bi borci stekli potrebna vojnička znanja prije nego što budu raspoređeni u ostale jedinice u brigadi.

Narodnooslobodilački pokret širio se i obuhvatao sve veći prostor. Još od početka u oružanoj borbi u Slavoniji nalaze se i Mađari. Kako ih je u jedinicama bilo sve više, polovinom avgusta formiran je bataljon »Sandor Petefi«.

Isto tako u NOB-u je učestovao i izvjestan broj pripadnika njemačke narodnosti, od kojih je u isto vrijeme formirana njemačka partizanska četa »Ernest Telman«.¹³⁶ U naređenjima za formiranje je naglašeno da se u jedinicama komanduje na jeziku tih narodnosti.

Početkom druge polovine avgusta napadnuto je neprijateljevo uporište u s. Malim Bastajima.¹³⁷ Dva bataljona 18. brigade imala su zadatak da spriječe intervenciju neprijateljevih snaga iz pravca s. Đulavec. Intervencija iz pravca s. Đulavec uslijedila je, ali sa slabim snagama neprijatelja, pa je lako odbijena.¹³⁸

Rušenje komunikacija bio je stalni zadatak slavonskih jedinica. U naređenju Štaba 12. divizije od 21.8. 1943,¹³⁹ za rušenje i diverzije određena je željeznička pruga

¹³⁵ Naređenje Štaba 12. divizije za formiranje regrutnih četa od 2. 8. 1943. Arhiv VII, reg. br. 3/3, K 881. Naređenje štaba 12. divizije za formiranje četa za vezu od 14. 8. 1943. Arhiv VII, reg. br. 6/3, K 881.

¹³⁶ Naređenje Štaba 2. korpusa NOVH br. 127 od 15. 8. i naređenje br. 126 od 15. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 169 i 170.

¹³⁷ Napad je izvršen 18. 8. 1943. sa 12. brigadom i dijelovima 16. brigade. Veći dio neprijateljevih snaga uspio se izvući, tako da se od 250 neprijateljevih vojnika, koliko ih je bilo u uporištu, izvuklo oko 110. Zapovijest Štaba 12. divizije za napad na Male Bastaje od 16. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 196—198; Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 20. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 563.

¹³⁸ Izvještaji Štaba 12. divizije od 18. i 21. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 198 i 199 i 270 i 271.

¹³⁹ Zbornik, tom V, knj. 18, str. 275 i 276.

Banova Jaruga — Suhopolje. Osamnaestoj brigadi naređeno je da ruši prugu između s. Đulavca i Suhopolja, Đulavca i Pivnice, Pivnice i Pepelane i Pepelane i Suhopolja. Od Đulavca do Malih Bastaja prugu je rušila 16. brigada. Noću 21/22.8. i 22/23.8. 18. brigada je porušila 7 km pruge i telefonsko-telegrafskih linija.¹⁴⁰ U toku 25. 8. 3. bataljon brigade u zasjedi iz pravca s. Mali Bastaji — Miletinac sačekao je neprijateljeve snage i poslije oštre borbe natjerao ih u bjekstvo.¹⁴¹ Neprijatelj je imao 14 mrtvih i ranjenih i 10 nestalih.

Noću 29/30.8. 1943. jedinice 18. brigade vršile su diverziju na pruzi s. Suhopolje — Podravska Slatina i uništile 5 km pruge.¹⁴² U ovo vrijeme jedinice brigade nalazile su se u rejonu s. Lisine — Čeralije, a brojno stanje brigade iznosilo je 887 boraca i rukovodilaca.¹⁴³ Od toga je bilo 630 Srba, 249 Hrvata i 8 ostalih nacionalnosti; 648 seljaka, 180 radnika, 34 zanatlija i 18 intelektualaca.

U vremenu od 1-10. septembra jedinice brigade nalazile su se locirane na sektoru Đulavec — Podravska Slatina, a zatim u pokretu i na sektoru s. Šagovina, Bijela Stijena.¹⁴⁴ U toku noći 1/2.9. jedinice brigade učestovale su u rušenju željezničke pruge Podravska Slatina — Čačinci.

Stab 12. divizije 8. septembra 1943. dostavio je naređenje brigadama za likvidaciju neprijateljevog uporišta u s. Dragalić. Prema ovom naređenju, 12. brigada je dobila zadatak da uz sopstveno obezbjeđenje poruši željezničku prugu na prostoru s. Rajić — Okučani, a 16. brigada da likvidira posadu na željezničkoj stanici Dragalić i da na tom sektoru poruši željezničku prugu.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Izvještaj Štaba 12. divizije od 31. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 459.

¹⁴¹ Izvještaj Štaba 12. divizije od 31. 8. 1943. i Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 26. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 459 i 597.

¹⁴² Izvještaj Štaba 12. divizije od 31. 8. 1943. Zbornik, tom V, knj. 18, str. 459.

¹⁴³ Spisak socijalnog i nacionalnog sastava ljudstva 18. brigade NOV Hrvatske. Arhiv VII, reg. br. 10-2, K 1298.

¹⁴⁴ Izvještaj Štaba 12. divizije od 11. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 141.

¹⁴⁵ Zbornik, tom V, knj. 19, str. 80—84,

18. brigada, sa jednim bataljonom, postavila je zasjedu prema s. Gornji Bogićevci i Okučanima da spriječi dolazak neprijatelju sa tih pravaca. Jedan bataljon je postavio zasjedu na željezničkoj pruzi Okučani — s. Dragalić, s tim da poruši prugu na tom prostoru. Treći bataljon određen je da likvidira neprijateljevu posadu u s. Dragalić.

Napad na objekte i rušenje željezničke pruge otpočeli su 9. septembra oko 05.00 časova. Pruga je porušena u dužini od 2 km na oba kolosijeka. Uništena je lokomotiva i 23 vagona između s. Dragalić i Nove Gradiške. Zaplijenjeno je 250 pušaka, 3 kamiona i 3 motocikla. Ubijeno je 5 Nijemaca, a 5 je zarobljeno.

Posadu na željezničkoj stanici u s. Dragaliću bataljon 16. omladinske brigade nije mogao likvidirati zbog jakih utvrđenja. Bataljon 18. brigade uspio je da likvidira neprijateljevu posadu u s. Dragalić. Tom prilikom zarobio je 7 ustaša. Zaplijenjeno je 10 pušaka i druge opreme.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Izvještaj Štaba 12. divizije od 11. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 144,

Štab 12. divizije 12. septembra 1943. izdao je naredbe da se likvidiraju neprijateljeva uporišta u Starom Petrovom Selu, u s. Vrbova i s. Bili Brig i da se poruši željeznička pruga na sektoru Nova Gradiška — Kapela.¹⁴⁷ U neprijateljevom uporištu Staro Petrovo Selo bila je posada od 80 njemačkih vojnika i 13 žandarma. U s. Vrbova bilo je 37 Nijemaca i domobrana, a u s. Bili Brig 12 Nijemaca i domobrana.

Radi likvidacije uporišta i rušenja glavne željezničke pruge, Štab divizije naredio je da 18. brigada likvidira sa jednim bataljonom neprijateljeve snage oko mljekare i žandarmerijsku stanicu u Starom Petrovom Selu, a sa jednim bataljonom domobranksu posadu na željezničkoj stanici Staro Petrovo Selo. Ostale snage određene su u rezervu, od kojih jedna četa u divizijsku rezervu.¹⁴⁸

Napad je otpočeo u 23.00 časova 13. septembra 1943. U toku noći, odnosno poslije povlačenja naših snaga u 05.00, borba je vođena neprestano na cijeloj liniji Nova Gradiška — Kapela Batrina.

Posadu na željezničkoj stanici jedinice brigade uspjele su likvidirati u prvom naletu, ali ne i neprijateljeve snage u selu, jer je neprijatelj bio dobro utvrđen u zgradama od tvrdog materijala a i prilaz ka njima je bio otežan zbog brisanog prostora.

Zarobljen je 1 oficir i 19 domobrana i zaplijenjeno: 1 puškomitraljez, 1 automat, 18 pušaka, 2 vagona vune, 2 vagona duvana, 1 vagon pšenice i drugo. Brigada je uspjela da evakuiše 2 vagona vune, 1,5 vagon duvana i oko 800 kg pšenice. Ostalo je uništeno zbog nedostatka prevoznih sredstava. Uništeno je: 3 lokomotive, 42 vagona

¹⁴⁷ Zbornik, tom V, knj. 19, str. 155—159.

¹⁴⁸ 12. brigadi naredeno je da postavi osiguranje na putu i željezničkoj pruzi prema Kapeli Batrini, Slavonskoj Požegi i na liniji: s. Vrhovci pod Gradom — s. Soci — s. Čošići, te da likvidira neprijateljevu posadu na željezničkoj pruzi kod Bilog Briga.

Sesnaesta brigada dobila je zadatak da poruši prugu na dijelu Nova Gradiška — Staro Petrovo Selo, likvidira neprijateljeve posade na željezničkoj stanici Zapolje i osigura na željezničkoj pruzi i cesti prema Novoj Gradiški i na cesti Nova Gradiška — Slavonska Požega. Zapovjest Štaba 12. divizije od 12. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 156 i 157.

(od toga 8 vagona punih uglja, 3 vagona sa povrćem i 1 vagon sa karbidom). Sopstveni gubici: 2 mrtva i 12 ranjenih boraca.¹⁴⁹

Jedinice divizije porušile su oko 2 km željezničke pruge i onemogućile željeznički saobraćaj najmanje za 60 časova.

Poslije ovih akcija nastavlja se sa likvidacijom neprijateljevih uporišta sa jakim posadama jer to donosi veliki plijen u ratnoj opremi, a prije svega omogućuje proširenje slobodne teritorije. Štab 12. divizije izdao je u tom duhu zapovijest 17. septembra 1943. da se likvidira neprijateljevo uporište u s. Đulavec.¹⁵⁰ Posadu uporišta sačinjavala je 2. bojna 8. gorske pukovnije, jačine 420 ljudi.¹⁵¹

Za napad na uporište određena je 12. brigada, a 16. i 18. brigada dobile su zadatak da obezbjeđuju napad.

Zadatak 18. brigade bio je da spriječi intervenciju neprijateljevih snaga iz uporišta u Virovitici, postavljajući zasjede jačine jednog bataljona od Rezovačke šume do k.225 na Uvačkom bilu, a dva bataljona na liniji: k.234 (Batijevac) — k. 194 (Gvozdanska). Neprijateljeve snage iz Virovitice nisu, međutim, pokušale sa intervencijom.

Jedan dio neprijateljevih snaga iz napadnutog uporišta se probio, tako da je 16. brigada zarobila 15, a 18. brigada 3 domobrana.¹⁵²

Likvidacijom uporišta u Dulavecu omogućeno je spajanje slobodnih teritorija Slavonije i Bilo-gore i izbačena je iz saobraćaja pruga Virovitica — Daruvar.¹⁵⁸

¹⁴⁹ Izvještaj Štaba 12. divizije od 15. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 221. Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 15. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 660.

¹⁵⁰ Zbornik, tom V, knj. 19, str. 257—261.

¹⁵¹ Izvještaj Zapovjedništva 4. gorskog zdruga od 19. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 689.

¹⁵² Izvještaj Štaba 12. divizije od 22. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 413.

¹⁵³ Izvještaj Štaba 2. korpusa od 29. 9. 1943. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 559.

Napad na uporište u Čačincima

Prema naredenju štaba 12. divizije od 22.9. 1943. jedinice divizije izvršile su pokret ka Dilju.¹³⁴ Brigada je 22.9. stigla u rejon s. Krasković — Humljani — Krajna i tu se odmarala u toku 23.9. 1943. 24. 9. krenula je pravcem s. Pištana — Duzluk u rejon s. Gazije, Donja Motična, gdje je prenoćila. 25. 9. nastavila je marš pravcem Gradac — Lonđica — Tromeda i stigla u širi rejon Paučja.

Na maršu za Dilj jedinice divizije 25.9. imale su borbu sa djelovima 187. rezervne njemačke divizije i 2. ustaškim zdrugom, koji su otpočeli ofanzivna dejstva na prostoriji: Slavonski Brod — Đakovo — Našice — Pleternica.¹³⁵ Istog dana kod s. Lonđice 1. bataljon sukobio se sa 18. ustaškom bojnom i udarom u neprijateljev bok uspio ga protjerati. Narednog dana jedinice brigade vodile su borbu sa neprijateljevim snagama u s. Zdenkovcu i Rozmajerovcu.¹³⁶ 27.9. sukobile su se sa neprijateljem u s. Bukovac i povukle se ka s. Paučje.¹³⁷ Tog dana došlo je do borbi i u rejonu s. Gradište.

Tako je u stvari prekinut marš na Dilj, pa se divizija, nakon borbi kod Gradišta¹³⁸ prebacila na sjeverne obronke Papuka radi napada na uporište u Čačincima.

U Čačincima se nalazila neprijateljeve posada sastava: jedna satnija ustaša 15. bojne (»Štirova bojna«), jačine oko 150 vojnika, oko 30 kulturbundovaca, desetak domobrana željezničke bojne i oko 70 naoružanih civila.¹³⁹

Štab 12. divizije 30. septembra 1943. izdao je zapovijest za likvidaciju ovog uporišta,¹⁴⁰ prema kojoj 18. brigada treba da:

¹³⁴ Zbornik, tom V, knj. 19, str. 416.

¹³⁵ Naredenje Štaba 12. divizije od 22. 9. potčinjenim jedinicama za marš na Dilj. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 418.

¹³⁶ Izvještaj Štaba 12. brigade od 27. 9. o borbama u rejonu Cenkova. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 536.

¹³⁷ Izvještaj Štaba 12. divizije od 7. 10. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 181. Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 30. 9. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 743.

¹³⁸ Izvještaj Štaba 12. divizije od 20. 10. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 426 i 427.

¹³⁹ Izvještaji Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 4. i 6. 10. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 703 i 713.

»... sa dva bataljona likvidiraće posadu u uporištu. Jedan bataljon u brigadnu rezervu. Bataljoni će napadati sa istočne i zapadne strane. Upad u selo ima se izvršiti na više mjesta u vidu klinova, tj. da se pojedini dijelovi sela i objekti razdvoje i onemogućiti pružanje pomoći jedni drugima. Za lakšu likvidaciju ovog uporišta, XVIII brigadi dodeljuje se brdski top i top 75 mm Brodske brigade. Brdski top upotrijebiti za likvidaciju objekata u mjestu i on će biti pokretan, dok top 75 mm postaviti na jedno najpodesnije mjesto odakle će moći tući zapadni deo sela.

12. udarna brigada sa 8 puškomitraljeza pojačaće XVIII brigadu. Ovi puškomitraljezi, kao i sve ostalo ljudstvo i oruđa, imaju biti u Štabu XVIII brigade sutra 1. X 1943. do 12. časova. Štab XVIII brigade razradiće detaljno plan za akciju ...«

Jedinice 16. brigade (Omladinska brigada »Jože Vlahović«) imale su zadatak da obezbijede pravac: Našice — Čačinci, 12. brigada pravac: Podravska Slatina — Čačinci, a Brodska brigada dobila je zadatak da obrazuje obruč oko mjesta Čačinci i na taj način spriječi pokušaj bjekstva neprijateljevih snaga iz uporišta.

Imajući u vidu solidna utvrđenja u uporištu, a i riješenost posade da se odlučno brani, plan akcije rađen je veoma detaljno.

Neposredno poslije završenih priprema brigada je postrojena na čistini kraj Gornje Pištane. Borcima se obratio komandant Marinković Ivo Jovan. Rekao je da brigadu očekuje ozbiljna i teška borba. Istakao je da je to tvrd orah i da borci brigade treba po svaku cijenu da opravdaju povjerenje. Borci su jednoglasno prihvatili poziv svog komandanta. Kolona je krenula. Starješine su u toku marša bodrile borce, ukazujući im na složenost i ozbiljnost zadatka, koji zahtijeva maksimalne psihičke i fizičke napore, disciplinu i požrtvovanje.

Na pravcu napada bataljona borci su naišli na dobro utvrđen bunker. Iz njega je neprijatelj pružao žestok otpor. Uz podršku bacača, borci su ubrzo savladali bunker. Trivo Prekodravac, iako bez puške, našao se kod bunkera među prvima. Ispred bunkera ležala su mrtva trojica ustaša kraj teškog mitraljeza. Prišao je jednom od njih, hitro

¹⁶⁰ U napadu su angažovana 2 bataljona, na obezbjeđenju od intervencije neprijateljevih snaga 10 bataljona i u brigadnim rezervama 2 bataljona. Zbornik, tom V, knj. 19, str. 582—585.

prigrabio njegovu pušku i nastavio da zajedno sa ostalim borcima učestvuje u likvidaciji neprijatelja. Bilo je to vatreno krštenje Trive Prekodravca, koji je kasnije postao jedan od najhrabrijih boraca brigade. Iz brigade je otišao kao komandir sa dosta pohvala i odlikovanja.

Treća četa 2. bataljona, čiji je politički komesar bio Savo Grmuša, dobila je zadatak da zauzme dio Starog Sela od pruge do potoka. Na tom dijelu bio je veliki i dobro utvrđen bunker, koji su ustaše nazvale »Staljingrad«. Tu je bio i oklopni voz, koji je štitiio bunker i svojom vatrom četu prikovao na zemlju. Četi je bio pridodat protivtenkovski top, ali se nije mogao efikasno upotrijebiti, jer ga borci nisu mogli prebaciti preko mosta koji je bio miniran. S druge strane mosta pružala se mogućnost da se otvori neposredna vatra i na bunker i na oklopni voz.

Borba je trajala nekoliko časova, ali uspjeha nije bilo. Međutim, borci čete su uspjeli da zarobe jednog ustašu, koji je pomogao da prebace protivoklopni top s druge strane mosta, jer je pokazao mjesta gde nema mina. Top je uvučen u jedno dvorište, iz koga se sada moglo djelovati i na bunker i na oklopni voz. Poslije nekoliko direktnih pogodaka u oklopni voz preživjele ustaše su se povukle u »Staljingrad«. Međutim, i to »neosvojivo« utvrđenje ubrzo je uništeno. U toku noći narednog dana sva neprijateljeva utvrđenja bila su postepeno savladana.¹⁶¹ I brigada je, pretrpjela gubitke.¹⁶² Među ranjenima bio je i Dušan Čorković, zamjenik komandanta brigade.

Borci 18. brigade pokazali su veliko požrtvovanje i ispoljili zavidnu hrabrost. Nekoliko dana poslije pobjede

¹⁶¹ Kompletnih podataka o gubicima nema. Prema izvještaju Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 6. 10. 1943, neprijatelj je imao 10 mrtvih i toliko ranjenih. Zbornik, tom V, knj. 20., str. 713.

¹⁶² Među poginulim iz brigade nalazili su se: Leposava Božićić, rodom iz s. Gradina, Bosanska Dubica, Nikola Simović, komandir čete i Sonja Borojević iz Lužana, Slavonski Brod. Njen brat Dušan, komandir čete u 3. bataljonu, ranjen je. Poginuo je i Ivan Branežac iz Šumetlice kod Pakraca, pomoćnik političkog komesara čete.

u Čačincima, Štab 12. divizije izdao je naredbu¹⁶³ u kojoj odaje veliko priznanje brigadi. U naredbi je, pored ostalog, stajalo:

»U vrlo kratkom vremenu uspjela je naša divizija likvidirati dva najtvrdra i najkrvavija neprijateljska uporišta: Djulavec (Djulavec je oslobodila 12. brigada 12. divizije) i čačince, a između toga omeli smo neprijateljsku ofanzivu na Dilj i oteli od neprijatelja mnogo oružja i sprema.

Borci i rukovodioci XII divizije!

Likvidacijom ovih dvaju neprijateljskih uporišta skinut je veliki teret s leđa našeg naroda u Slavoniji. Svi pokolji, nasilja, pljačke i ostali zločini koji su se desili u okolici Papuka i Bilogore bili su naređivani iz ovih krvavih banditskih gnijezda. Nije bilo čovjeka u okolici tih uporišta koji nije sa strahom i zebnjom očekivao svakog časa da će biti uništen ili otjeran u logor, a njegova imovina biti opljačkana. Sada je narodu u okolici ovih uporišta koje ste vi oslobodili od krvavih okupatorskih slugu pao kamen sa srca i čitav narod osjeća duboku zahvalnost prema jedinicama naše divizije, koje su bez straha i kolebanja očistile ta neprijateljska uporišta...

Solidnost utvrđenja i žestina odbrane opkoljenih bandita u tim uporištima jasno nam govori da su borci naše divizije prekaljeni u svim borbama i da su dorasli, da se bore protiv najjačih utvrđenja i protiv najkrvavijih neprijatelja. Osvajanjem dvaju pancernih vozova pokazali su borci XVIII brigade da spadaju u red najboljih boraca ne samo u Slavoniji, nego i u ostalim dijelovima naše zemlje...«

Ovo je bilo veliko priznanje 18. brigadi. U izvještaju Štaba 12. divizije br. 265/43. od 20.10. 1943.¹⁶⁴ kaže se, između ostalog: »... Štabovi brigada, općenito uzevši, zadovoljili su. Naročito u posljednje vrijeme ističe se Štab XVIII brigade u vrednoći i koji su uložili dosta truda na sređivanju i učvršćivanju svojih jedinica ...«

Poslije likvidacije neprijateljevog uporišta u Čačincima jedinice divizije imale su odmor od 5—6 dana radi sređivanja u selima na sjevernim obroncima Papuka, na liniji s. Đulavec — Čeralije. Tada se divizija prebacila na jugozapadne i sjeverne obronke Psunja, te je 12.10. 1943. napadnuto neprijateljevo uporište u Pakracu.¹⁶⁵

¹⁶³ Zbornik, tom V, knj. 20, str. 189 i 190.

¹⁶⁴ Zbornik, tom V, knj. 20, str. 427.

¹⁶⁵ Izvještaj Štaba 12. divizije od 20. 10. 1943. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 427.

Napad na uporište u Pakracu, u kome su se nalazili djelovi 4. gorskog zdruga¹⁶⁶, izvršila je 16. brigada, dok su ostale snage divizije bile na obezbjeđenju od intervencije neprijateljevih snaga iz susjednih uporišta.¹⁶⁷ Brigada je postavila zasjedu sa jednim bataljonom u s. Kip, sa drugim u s. Gornji Sređani, a treći bataljon bio je u brigadnoj rezervi. Prvi i drugi bataljon imali su zadatak da spriječe dolazak neprijateljevih snaga iz uporišta u Daruvaru.¹⁶⁸ Napad je uslijedio 12.10. 1943. Međutim, djelov 18. brigade, koji su bili u zasjedi od uporišta u Daruvaru, zbog nedovoljno preduzetih mjera obezbjeđenja, zaobiđeni su od neprijateljevih snaga iz Daruvara, koje su pristigle u pomoć napadnutoj neprijateljevoj posadi u Pakracu. Kako se ni napad na Pakrac nije odvijao prema planu, poslije 40 sati borbe naše snage su prestale sa dejstvima na Pakrac i u njegovom širem rejonu.¹⁶⁹

Od 13. 10. do 19. 10. jedinice divizije nalazile su se u rejonu s. Orljavac, čečavac i Podvrško radi sređivanja i odmaranja.

Stalni zadatak slavonskih jedinica da u svim prilikama ometaju neprijatelj saobraćaj nije izlazio iz planova štabova i jedinica. Tako je i 19. 10. 1943. Štab 12. divizije naredio potčinjenim jedinicama rušenje pruge na prostoru između Nove Gradiške i Nove Kapele Batrine.¹⁷⁰ Diverzantska četa 1. diverzantskog bataljona dodijeljena je 12. brigadi i Požeškom odreda da ruše prugu, dok su dva bataljona 18. brigade postavila zasjedu, odnosno obezbjeđenje, na komunikaciji s. Brestovac — Slavonska Požega na

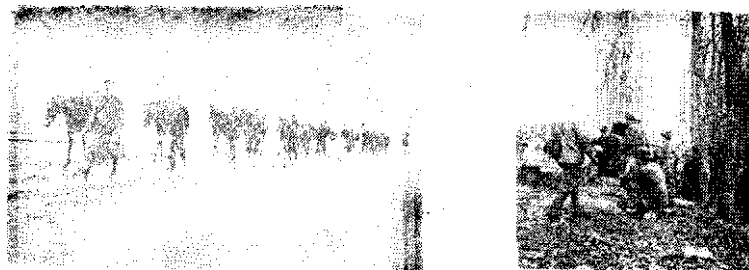
¹⁶⁶ Zapovjest Štaba 12. divizije od 10. 10. 1943. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 225—231. Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 13. 10. 1943. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 742.

¹⁶⁷ U napadu su upotrijebljena 3 bataljona, 9 bataljona bilo je u zasjedama, na obezbjeđenju od intervencije neprijateljevih snaga iz susjednih uporišta, 1 bataljon vršio je demonstrativni napad, dok su se 3 bataljona nalazila u brigadnim rezervama. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 225—231.

¹⁶⁸ Zapovjest Štaba 12. divizije od 10. 10. 1943. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 228.

¹⁶⁹ Izvještaj Štaba 12. divizije od 20. 10. 1943. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 430 i 431.

¹⁷⁰ Zbornik, tom V, knj. 20, str. 394—396.

Transport u brigadi: tovarni, tegleći i motorizovani, koji je bio kratkog vijeka

liniji k. 162 —• Brestovac —• kota 180, a jedan bataljon južno od Slavonske Požege na liniji Vis (k. 312) — Šeovci —• Vrhovački Grad. Pruga je minirana na 49 mjesta¹⁷¹ a miniran je i most, tako da je na oba kolosijeka duže vrijeme bio prekinut saobraćaj.¹⁷²

Brigada se 21. 10. 1943. povukla u rejonu s. Orljavac, Podsreće i Crijenei, da bi se početkom novembra prebacila u rejon Virovitice radi napada na ovo neprijateljevo uporište.

Napad na Viroviticu

Početkom novembra, u duhu naredbe Glavnog štaba Hrvatske, 12. brigada 12. divizije prebačena je u Bosnu.¹⁷³ Desetak dana kasnije prebačena je i 16. brigada

¹⁷¹ Izvještaj Štaba 1. diverzantskog bataljona od 30. 10. 1943. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 658.

¹⁷² Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 22. 10. 1943. Zbornik, tom V, knj. 20, str. 785.

¹⁷³ Zadatak 12. brigade, koja se 3/4. 11. 1943. prebacila preko Save u Bosnu, bio je da zajedno sa bosanskim jedinicama uništava četnike na Motajici. Obavještenje Štaba 6. korpusa od 9. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 203.

u Zumberak,¹⁷⁴ a u sastav 12. divizije ušle su, pored postojeće 18. brigade, Brodska i Čehoslovačka brigada.

Nastavljajući ofanzivna dejstva, 18. brigada sa 2 grupe diverzantata, prema naređenju Štaba korpusa od 2. novembra¹⁷⁵ i Štaba 12. divizije od 4. 11. 1943,¹⁷⁶ napala je neprijateljevo uporište u Virovitici, u kojoj su kao posada bili 2. konjički domobranski divizion, Nijemci i ustaše.¹⁷⁷ Čehoslovačka brigada je obezbjeđivala pravce od s. Đurđevca, odnosno s. Pitomače, Velike Pisanice i Grđevca, Brodska brigada od Podravske Slatine i Daruvara, a Zapadna grupa odreda od Grubišnog Polja i Daruvara.¹⁷⁸

Treći bataljon je napadao kasarnu 2. konjičkog domobranskog divizionu, a 1. bataljon zgradu Gradskog poglavarstva. Ovo su bili glavni objekti neprijateljeve posade a i nekoliko velikih bunkera, u kojima su kao posada bili pripadnici ustaških formacija.

¹⁷⁴ Brigada je 20. 10. 1943. krenula u Zumberak, gdje je stigla početkom novembra. Obavještenje Štaba 6. korpusa od 9. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 203.

¹⁷⁵ Zbornik, tom V, knj. 21, str. 52—55.

¹⁷⁶ U napadu na uporište učestvovala su 3 bataljona bez jedne čete, na obezbjeđenju 10 bataljona bez jedne čete i 1 bataljon bez 1 čete u ulozi divizijske rezerve. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 129—138.

¹⁷⁷ Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 11. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 630.

¹⁷⁸ Neposredno prije napada izvršene su solidne pripreme. Zahvaljujući domobranskom poručniku, oficiru 2. konjičkog domobranskog divizionu Miroslavu Urbanu, Štab 18. brigade dobio je dragocjene podatke o rasporedu neprijateljevih utvrđenja i broju vojnika a na kraju i znake raspoznavanja koje je komanda neprijateljeve posade odredila za 6/7. novembar. Poručnik Miroslav Urban bio je saradnik NOP-a i uložio je dosta napora da snimi utvrđenja i dostavi skice našim štabovima. Osim toga, u svojoj jedinici, za tu noć, odredio je dežurne podoficire i stražare, koji su, takođe, bili saradnici narodnooslobodilačkog pokreta, ili simpatizeri. Poručnik Urban, rođen 1916. u Starom Petrovom Selu kod Nove Gradiške, ostao je u našim redovima. U novembru 1944. ranjen je u borbi i krajem mjeseca umro u našoj bolnici br. 4.

Zapovjest Štaba 12. divizije od 4. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 131.

Komanda 1. bataljona odredila je 1. četu u prethodnicu, na čelu sa komandirskom Milanom Markovićem i političkim komesarom Ilijom Trešnjicom. Četa je dobila zadatak da u marševskom po' retku uđe u grad sve do zgrade poglavarstva. Za ovaj poduhvai izvršene su solidne pripreme. Cio sastav imao je domooranske kape. Marševski stroj i nošenje oružja usklađeno je sa pravilima domobranskih formacija. Posebno je naredeno da se pri ulasku u grad, pa sve do ulaska u zgradu poglavarstva, ne smije upotrijebiti oružje, jer bi to poremetilo cio pian napada. Po svaku cijenu trebalo je izvršiti napad u najvećoj tajnosti i obezbjediti maksimalno iznenađenje.

Kada se Markovićeva četa približila predstraži neprijatelja, stražar je zaustavio stroj »domooranske« kolone i tražio znake raspoznavanja. Marković je u ulozi »domobranskog« oficira rekao: »Sablja«, a stražar je odgovorio: »Sarajevo«. Time je bio otvoren prolaz i kolona je produžila pokret. Određena grupa boraca odmah je razoružala stražara, a zatim su razoružani i zarobljeni i ostali stražari, koji su spavali i nisu znali što se događa. Kako se postupilo kod zgrade Poglavarstva, postupilo se i kod tri velika zidana bunkera.

Kad je četa došla u zgradu Gradskog poglavarstva, našla je u prizemlju Nijemce. Neki su spavali, a neki su se kartali. Trebalo je otvoriti vrata svake kancelarije. U jednoj većoj sali nalazilo se dosta naoružanja, municije i bombi. Na prvi sprat pošao je mitraljezac Koruga sa svojim pomoćnikom. Upao je u jednu kancelariju, gdje je grupa njemačkih oficira igrala karte. Naredio im je da se predaju. Nijemci su, umjesto dizanja ruku u vis, hitro prigrabili oružje i prvi otvorili vatru. Od jednog rafala poginuo je pomoćnik mitraljesca, a Koruga je ranjen.

U suprotnom hodniku bili su borac Pajo Jagodić i jedna partizanka. Ispred njih se našao njemački vojnik sa mitraljezom. Nijemac je prvo opazio drugaricu i potegao mitraljez. U međuvremenu je Pajo Jagodić nanišanio njemačkog vojnika i prije nego što je uslijedio rafal na partizanku već je bio pogođen. Pajo Jagodić i ostali, koji su prihvatili ranjenog Korugu, sišli su u prizemlje zgrade.

Poslije ovoga otpočela je paklena paljba. Nijemci su sa prvog sprata bacali bombe i otvorili mitraljesku vatru. I naši borci su odgovorili vatrom. I jedni i drugi su bili nemoćni da nešto više postignu. Ovakva situacija je trajala prilično dugo. U tom okršaju ranjen je komandir čete Milan Marković. Četiri njemačka ljekara, koji su se zatekli u ambulanti, bili su zarobljeni. Oni su brzo i disciplinovano previli komandira čete.

S obzirom na nejasnu situaciju u zgradi poglavarstva, komanda čete je odlučila da od komande bataljona zatraži pojačanje. Za kurira je određen Pajo Jagodić. On je uspio da dođe do Komande bataljona, gdje je našao komandanta Mirka Nevajdu i političkog komesara Ranka Resanovića. Oni su izdali naredenje da jedan vod odmah krene ka zgradi. Kurir Pajo nije čekao da pođe zajedno sa vodom, već se sam uputio ka zgradi. Na putu iza jednog ugla naišao je na dva naoružana vojnika. U prvi man je

pomislio da su to partizani. Ali je jedan od naoružanih vojnika podigao pušku i tražio znake raspoznavanja. Pajo je dao znak koji je važio za sporazumijevanje u našim jedinicama: »Pas — Pavelić«. Kad je Pajo izgovorio prvu riječ, drugi vojnik reče prvom: »Bježi, to je partizan«. Oba vojnika otrčala su ka svom bunkeru, a Pajo u suprotnom pravcu ka vodu koji je već pošao na izvršavanje dobijenog zadatka.

Treći bataljon, pod komandom komandanta Bože Trlajića,¹⁷⁹ upao je u domobranksu kasarnu i bez većih teškoća zarobio oko 530 domobrana. Međutim, dok su borci ovog bataljona razoružavali domobrane, neprijateljevo spoljno obezbjeđenje pokušalo je da spriječi naše snage u ovoj akciji. Komandiri četa Milan Valentić i Dušan Borojević su veoma brzo reagovali. U jednom trenutku Dušan Borojević je opazio kako iz kruga kasarne bježi domobranski podoficir. Potrčao je za njim sa jednim borcem i jednom drugaricom. Domobranski podoficir je otrčao do susjedne kafane i tu je tražio piće. U kafani su se našli i komandir Borojević, borac njegove čete i drugarica Ilinka sa Kozare. Malo su se zadržali u kafani, ispitujući domobranskog podoficira zašto je pobjegao. U tom trenutku ustaše su već bile na vratima sa puškomitraljezom. Dušan Borojević je prvi skočio na ustašu, oborio ga na pod i uspio da pobjegne, iako je bio ranjen. Međutim, Ilinka je pala živa u ruke ustaša, na zvjerski način je mučena, a zatim ubijena.

Nijemci i ustaše pružali su ogorčen otpor. Još za vrijeme borbe pristiglo im je pojačanje iz Podravske Slatine. Pošto je zadatak uglavnom bio izvršen, jedinice su 7. 11. 1943. oko 18.00 časova, poslije dvadeset i četvoročasovne borbe, obustavile napad i povukle se na Bilo-goru.¹⁸⁰

U ovim borbama zarobljen je Konjički divizion sa oko 500 domobrana, 13 oficira i 30 podoficira.¹⁸¹ Plijen je bio vrlo veliki. Njemački gubici iznosili su: 14 mrtvih, 10 ranjenih, 2 zarobljena i 27 nestalih.

U toku 8. 9. i 10. 11. 1943, jedinice su se, koliko su to prilike dozvoljavale, sređivale, mada je neprijatelj¹⁸² 9. i

¹⁷⁹ Rodom iz s. Skenderovci. U ovim borbama teško je ranjen i poslije nekoliko dana je umro.

¹⁸⁰ Operativni izvještaj Štaba 12. divizije od 16. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 328 i 329.

¹⁸¹ Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 11. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 630.

¹⁸² Neprijateljeve snage iz uporišta u Osijeku uspjele su u to vrijeme da se probiju u Viroviticu. Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 10. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 625.

V toku rata borci 18. slavonske brigade izuzetno su se koristili partizanskim vozom »čiom«

10. napadao na snage divizije iz pravca Daruvara i Grubišnog Polja, ali je odbijen.¹⁸³

Noću 11/12. 11. 1943. izvršen je ponovno napad na uporište u Virovitici s ciljem da se dovrši ono što nije izvršeno u prethodnom napadu. Uništene su neprijateljeve snage u pošti i školi, dok se snage u poglavarstvu nisu mogle likvidirati isključivo zbog nedostatka teškog oružja.¹⁸⁴ Ujutro 14. 11. naše snage su se povukle.

Poslije ovoga nastavilo se sa rušenjem komunikacija, ovog puta pruge Virovitica — Podravska Slatina. Na dijelu pruge od s. Donjih Meljana do Cabune (zapadni dio sela) rušila je 18. brigada.¹⁸⁵ U vremenu od 19. 11. do 23.

¹⁸³ Izvještaj Štaba 12. divizije od 16. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 329.

¹⁸⁴ Izvještaj Štaba 12. divizije od 16. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 329 i 330.

¹⁸⁵ Naređenje Štaba 12. divizije od 20. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 374.

11. 1943. pruga je porušena u dužini od 14 km. Uništene su sve telefonsko-telegrafske veze i popaljeno je oko 500 pragova. 24. 11. jedinice divizije rušile su prugu na dijelu Podravska Slatina — Mikleuš.

U toku 25. 11. jedinice divizije odmaršovale su u rejon s. Čađavica, Moslavina, Rastovac, Crnac i Zdenci,¹⁸⁶ gdje je vršena mobilizacija.¹⁸⁷

Brojno stanje brigade iznosilo je tada 1003 boraca i rukovodilaca.¹⁸⁸ Od toga bilo je 644 Srba, 299 Hrvata, 47 Nijemaca, 6 Mađara, 5 Slovaka i 2 Muslimana, a 749 seljaka, 211 radnika i 33 intelektualca i službenika.

Noću 27/28. 11. 1943. izvršen je napad na ponovno uspostavljeno neprijateljevo uporište u Čačincima. Dva bataljona 18. brigade bila su na obezbjeđenju, jedan u rejonu raskrsnice s. Mikleuš — Bukovica, a drugi Mikleuš — Stari Miljevci.¹⁸⁹ Slabije neprijateljeve snage uspjele su se izvući.

U vrijeme izvršenja akcije na Čačince iz rejona Našica krenula je jaka neprijateljeva tenkovska kolona čiji je jedan dio u rejonu Mikleuš — Hum sustigao dijelove 18. brigade i nanio joj teške gubitke.¹⁹⁰

Do 8. 12. 1943. brigada se nalazila na odmaranju i sređivanju u širem rejonu s. Lisičine, odakle je prema zapovijesti Štaba 12. divizije krenula pravcem Lisičine — Voćin — Kometnik — Meljani — Durišić — Slatinski Drenovac za Krajnu i Humljane.¹⁹¹ 9. i 10. 12. nastavljen je

¹⁸⁶ Izvještaj Štaba 12. divizije od 24. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 438—439.

¹⁸⁷ Izvještaj Štaba 6. korpusa od 30. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 587.

¹⁸⁸ Spisak nacionalnog i socijalnog sastava ljudstva 18. brigade NOV Hrvatske od 25. 11. 1943. Arhiv VII, reg. br. 15—2, K. 1298.

¹⁸⁹ Napad je vršila Brodska brigada. Zapovijest Štaba 12. divizije od 27. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 496—499.

¹⁹⁰ Radi se o prodoru dijelova 901. motorizovanog puka, 2. ustaške brigade i dijelova 15. ustaške bojne izvršenog radi čišćenja prostora istočno od Podravske Slatine. Izvještaj Štaba 6. korpusa od 30. 11. 1943. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 588.

¹⁹¹ Zapovijest Štaba 12. divizije od 7. 12. 1943. Zbornik, tom V, knj. 22, str. 96—99.

pokret iz s. Humljana do šireg rejona Jošave, odnosno preko Orahovice za Svibokovac i Vlatkovac na Dilju.

Pripremao se za napad na neprijateljevo uporište u Đakovu.

Napad na Đakovo

Neprijateljev garnizon u Đakovu predstavljao je veliku prepreku za manevrisanje naših snaga sa Dilja ka Vinkovačkoj depresiji.

Garnizon u Đakovu bio je dobro utvrđen i posjednut jakim neprijateljevim snagama, koje su povremeno vršile kaznene ekspedicije i upade na oslobođenu teritoriju. Posebno su ove snage, sa neprijateljevim snagama iz Osijeka, kontrolisale komunikaciju Osijek — Đakovo, a sa snagama iz Slavenskog Broda komunikaciju Đakovo — Slavonski Brod. U to vrijeme u Đakovu se nalazio njemački policijski bataljon od oko 450 ljudi, jača žandarmerijska posada i manji broj ustaša, ukupno oko 600 vojnika.

Neprijateljeve snage bile su razmještene u zgradama od tvrdog materijala, i to u Domu časnih sestara, u Dvoru župne crkve, zgradi kotarskog poglavarstva, osnovnoj školi, električnoj centrali, željezničkoj stanici i u izvjesnom broju bunkera na važnijim raskrscima povezanih saobraćajnicama. Osim toga, ispred mjesta na pojedinim pravcima bile su isturene predstraže s ciljem da spriječe iznenađenje ukoliko bi došlo do partizanskog napada.

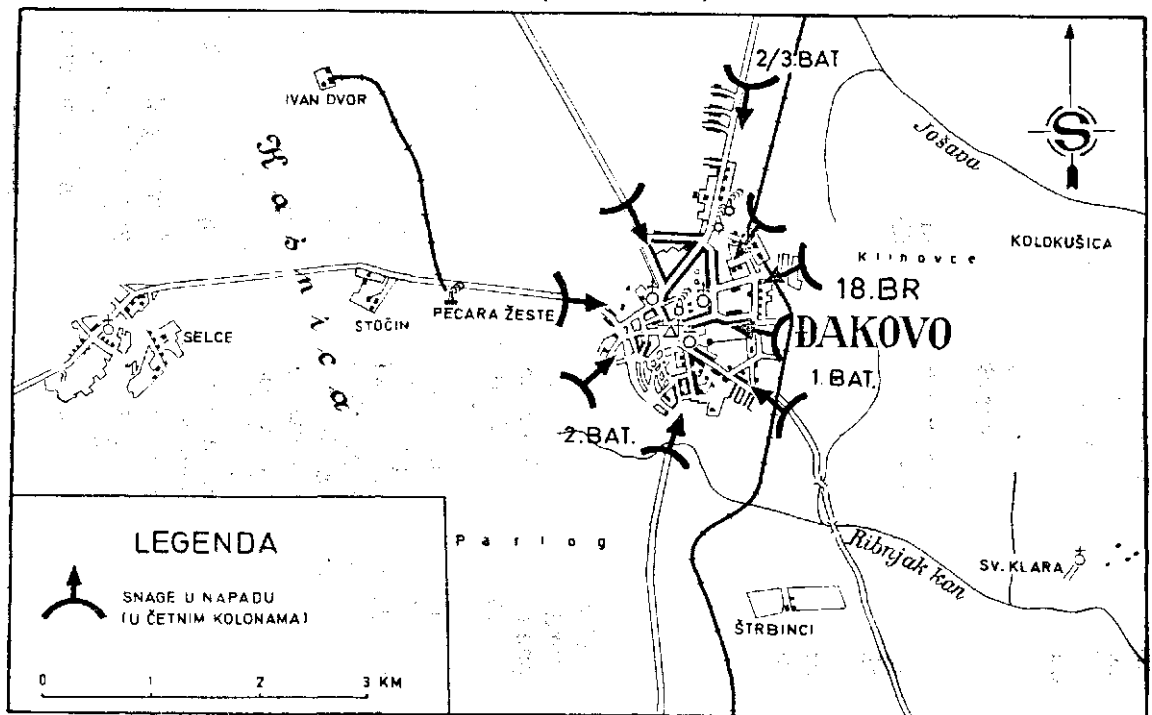
Stab brigade primio je 13. decembra 1943. od Štaba divizije zapovijest da likvidira ovo uporište.¹⁹²

Komandant Branko Vuković i politički komesar Vlado Milanović — Had, sa članovima štaba, procijenili su situaciju i donijeli odluku za napad — prema kojoj 1. i 3. bataljon vrše neposredan napad na uporište, dok je 2. bataljon bio u brigadnoj rezervi.

U toku procene neprijatelja, Stab brigade nije raspolagao preciznim podacima o njegovom brojnom stanju i o utvrđenjima. Zbog tih razloga 1. i 3. bataljon su napadali u sedam kolona — na sedam pravaca, duž ulica

¹⁹² Zbornik, tom V, knj. 22, str. 167—179.

NAPAD NA ĐAKOVO
(decembar 1943)

koje vode u centar. Napadne kolone bile su jačine streljačke čete, ojačane teškim naoružanjem kojim je brigada raspolagala.¹⁹³

Napadne kolone dobile su zadatak da same ocijene koji je objekat najkritičniji za dalje napredovanje do centra uporišta i da cjelokupnu aktivnost usmjere na te objekte. Sve to nalagalo je da se ispolji puna inicijativa svih, osobito nižeg starješinskog kadra, komandira voda i četa.

Napad je otpočeo 14. decembra 1943. u 05.00. Do 08.00 2. četa 2. bataljona zauzela je željezničku stanicu, a jedna četa 1. bataljona i jedna četa 3. bataljona zauzele su Dom časnih sestara. Pod snažnim pritiskom naših snaga, neprijatelj je napustio ove objekte, ostavivši za sobom veliku količinu razne opreme. Ostali objekti nisu osvojeni u jutarnjim satima. Borba je nastavljena u toku cijelog dana i slijedeće noći, a bila je veoma žestoka. Gotovo svaku kuću neprijatelj je pretvorio u otpornu tačku iz koje je pružao žilav otpor. Naše snage trpjele su osjetne gubitke. Kada je poginulo nekoliko starješina, došlo je do izvjesne pometnje, tako da je kod nekih četa oslabio intenzitet napada. Kako se na uporište napadalo u sedam kolona, komandovanje je i inače bilo otežano, jer se nije raspolagalo drugim sredstvima veze, osim kuririma. Uticaj Štaba brigade, pa i komandi bataljona na razvoj borbenih dejstava, zbog tih razloga, nije dovoljno došao do izražaja. Kako je neprijatelj bio brojno nadmoćniji i utvrđen i izgled za uspjeh veoma mali, uslijedilo je povlačenje. Zadatak nije potpuno izvršen. Neprijatelj je imao 18 mrtvih, 59 ranjenih i 10 zarobljenih.¹⁹⁴ Zaplijenjen je 1 mitraljez, 1 puškomitraljez i 150 pušaka. Brigada je imala 22 mrtva i 42 ranjena.¹⁹⁵

Os Neprijatelj se u ovoj borbi praktično borio za svaku kuću. Osim toga bio je brojno znatno nadmoćniji. Izvještaj Štaba 18. brigade od 15. 12. 1943. Arhiv VII, reg. br. 16—2, K 881.

¹⁹⁴ Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 2. 12. 1943. Zbornik, tom V, knj. 22. str. 761.

¹⁹⁵ Izvještaj Štaba 18. brigade od 15. 12. 1943. Zbornik, tom V, knj. 22, str. 223—227,

Poslije ove akcije, 17. decembra 1943. prilikom napada Brodske brigade na uporište u s. Gorjani, 18. brigada nalazila se na osiguranju napada iz pravca Đakova.¹⁹⁶ Kod Đakovačke Satnice došlo je do borbe brigade sa neprijateljevim snagama koje su iz Đakova krenule ka Gorjanima. Neprijatelj je odbijen, imao je oko 70 vojnika izbačenih iz stroja, a tom prilikom oštećen mu je i jedan tenk. Brigada je imala 4 mrtva i ranjena. Nakon toga na brigadu je napao neprijatelj, koji se probijao iz Gorjana. U tim borbama ubijeno je 45 i zarobljeno 4 neprijateljeva vojnika. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 28 pušaka, 3 mašinke i 2 pištolja.

Poslije napada na uporište u Gorjanima, dijelovi 12. divizije napali su neprijateljeva uporišta u s. Gromačniku i Sibirju, dok su 2 bataljona 18. brigade vršila rušenja na pruzi s. Čaglin — Pleternica. Neuznemiravana od neprijatelja, brigada je 23/24. 12. porušila 4 km pruge i uništila na toj dužini telefonsko-telegrafске linije.¹⁹⁷

Prema naredenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, radi olakšanja dejstva snagama 5. korpusa koje su u to vrijeme vršile napad na neprijateljevu posadu u Banjoj Luci, 6. korpusu je naredeno da dejstvuje u širem rejonu Okučana, vezuje na taj način za sebe što jače snage neprijatelja i spriječi im da krenu u pomoć u rejon Banje Luke.

Snage 12. divizije pripremile su se za napad na uporište u Okučanima. Radi toga formiran je 27. 12. 1943. operativni štab,¹⁹⁸ a zapovijest za napad¹⁹⁹ izdata je 30. 12. 1943. Dejstva u rejonu Okučana izvođena su nekoliko dana.

¹⁹⁶ Izvještaj Štaba 6. korpusa od kraja decembra 1943. Zbornik, tom V, knj. 22, str. 345.

¹⁹⁷ Izvještaj Štaba 18. brigade od 19. 12. 1943. Arhiv VII, reg. br. 17—2, K 1298.

¹⁹⁸ Izvještaj Štaba 12. divizije od 26. 12. 1943. Arhiv VII, reg. br. 20—2, K 881.

¹⁹⁹ Ovaj štab formiran je radi izvođenja pokreta i napada na neprijateljevo uporište u Okučanima. Arhiv VII, reg. br. 31—1, K 881.

¹⁹⁹ Zbornik, tom V, knj. 22, str. 529—533. Izvještaj štaba 12. divizije od 5. januara 1945. Zbornik, tom V, knj. 21, str. 63—64.

U toku 1943. desili su se događaji značajni za razvoj narodnooslobodilačkog rata u Slavoniji. Formirane su 18, 21, Čehoslovačka i Brodska brigada, Mađarski bataljon »Sandor Petefi«, Njemačka četa »Ernest Telman« i Diverzantski bataljon. Od posebnog značaja je formiranje druge po redu slavonske divizije — 28. divizije NOVH i Štaba 6. slavonskog korpusa Narodnooslobodilačke vojske.

Pored postojećih, 1. i 2. slavonskog odreda, formirana su još 4 partizanska odreda. Tako je u drugoj polovini 1943. u Slavoniji djelovalo šest partizanskih odreda.

Tokom 1943. formirana su u Slavoniji i četiri nova vojna područja: diljsko, bilogorsko, požeško i daruvarsko, pa je krajem 1943. u Slavoniji bilo 6 vojnih područja, kojima je rukovodio Odsjek za vojne vlasti u pozadini korpusa.

Sve ove snage, krajem 1943. brojale su oko 10.000 boraca i starješina.²⁰⁰

Uporedo sa vojnim jedinicama i vojnim ustanovama razvijala se i jačala narodna vlast, tako da je u 1943. na teritoriji Slavonije bilo: jedan oblasni, tri okružna, 12 kotarskih i oko 470 seoskih narodnooslobodilačkih odbora.

U izvođenju borbenih dejstava i rukovođenju stečeno je veliko iskustvo, posebno u borbama za naseljena mjesta, a i rušenju komunikacija. U toku neprijateljevih ofanziva, gdje je dolazila do izražaja brojna i tehnička nadmoćnost neprijatelja, naše jedinice su se vještim manevrom uspjevale izvući i svojom taktikom partizanskog ratovanja tući neprijatelja. U tim ofanzivama naši štabovi formirali su privremene operativne štabove za planiranje dejstava i rukovođenje jedinicama.

18. brigada je u ovoj godini stekla veliko borbeno iskustvo u dejstvima za vrijeme neprijateljevih ofanziva, u napadima na neprijateljeva uporišta i komunikacije i u zasjednim dejstvima.

²⁰⁰ Krajem 1942. snage NOV i POH u Slavoniji brojale su oko 3500, a krajem 1943. 10.037 boraca. Zbornik, tom V, knj. 11, str. 46; Arhiv VII, reg. br. 5—19, K 471 A.

U ovom periodu i u komandnom i u boračkom sastavu nastupile su velike promjene. Poslije pogibije prvog komandanta brigade Uroša Popare, za komandanta je došao Jovo Marinković Ivo, a krajem 1943. Milan Vuković. Sredinom 1943. godine, umjesto prvog političkog komesara brigade Milana Tomića, dužnost političkog komesara brigade primio je Vlado Milošanović Had.